

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Kurdské ženy a jejich dcery

Bakalářská práce

Autor práce: **Lia Tlustá**

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Datum obhajoby: **2014**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a všechny použité prameny a literaturu ocitovala. Tato práce nebyla využita k získání jiného, nebo stejného titulu.

V Praze dne

Lia Tlustá

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Daně Bittnerové, CSc.
a Mgr. HedviceNovotné.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY.....	7
1.1.1 <i>Kultura</i>	7
1.1.2 <i>Enkulturační procesy, socializace</i>	9
1.1.3 <i>Akulturační procesy</i>	10
1.1.4 <i>Kulturní šok a průběh akulturační</i>	12
1.1.5 <i>Generační procesy</i>	13
1.2 ŽENY V MIGRACI.....	14
1.2.1 <i>Gender</i>	14
1.2.2 <i>Ženy v migraci</i>	14
1.2.3 <i>Rekonstrukce původní genderové role ve změněných podmínkách</i>	15
1.3 EUROAMERICKÁ SPOLEČNOST A SPOLEČNOST ČR.....	16
1.3.1 <i>Euroamerická společnost</i>	16
1.3.2 <i>Společnost v ČR</i>	19
1.4 PROSTŘEDÍ V POBYTOVÉM STŘEDISKU	19
1.4.1 <i>Pobytové středisko</i>	19
1.4.2 <i>Neziskové organizace</i>	20
1.4.3 <i>Důsledky asistovaného života v pobytovém středisku</i>	20
1.4.4 <i>Práce</i>	20
1.5 KURDOVÉ.....	22
1.5.1 <i>Početní a demografický vývoj skupiny</i>	22
1.5.2 <i>Pozice Kurdů v ČR</i>	22
1.5.3 <i>Transnacionální charakter skupiny v ČR</i>	23
1.5.4 <i>Islám</i>	23
1.5.5 <i>Vlastní kulturní normy v některých případech vázané na tradice kmenů a rodin</i>	24
1.5.6 <i>Sňatky v adolescentním věku</i>	25
1.5.7 <i>Vztahy mezi muži a ženami</i>	26
1.5.8 <i>Socializace do role dívky</i>	28
2 METODOLOGIE VÝZKUMU	30
2.1 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	30
2.2 VÝZKUMNÁ STRATEGIE	31
2.3 VÝBĚR VZORKU A PROSTŘEDÍ VÝZKUMU	32
2.4 TECHNIKY PŘI SBĚRU DAT	34
2.4.1 <i>Zúčastněné nestrukturované pozorování</i>	34
2.4.2 <i>Nestrukturovaný spontánní rozhovor</i>	35
2.4.3 <i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	35
2.5 OTÁZKY PŘI SBĚRU DAT	36
2.6 PRŮBĚH VÝZKUMU.....	37
2.7 ANALYTICKÉ POSTUPY	37
2.8 HODNOCENÍ KVALITY VÝZKUMU, SEBEREFLEXE	38
2.9 ETICKÉ OTÁZKY VÝZKUMU	39

3	ŽENY	41
3.1	CTNOST	41
3.1.1	<i>Čest ženy je závislá na mužích z rodiny</i>	41
3.1.2	<i>Závislost ctí muže na ctí ženy</i>	42
3.1.3	<i>Hodnocení majoritní společnosti</i>	42
3.1.4	<i>Strategie uchováající čest</i>	44
3.2	MANŽELSTVÍ – POSLUŠNOST, ZÁVISLOST	46
3.2.1	<i>Postoj k domluvenému sňatku</i>	46
3.2.2	<i>Poslušnost manželovi, závislost na rozhodnutí mužů</i>	47
3.2.3	<i>Vyjednávání</i>	50
3.2.4	<i>Akulturační tlaky na přijetí základů české genderové role</i>	51
3.3	MATEŘSTVÍ	52
3.3.1	<i>Plánování rodiny</i>	52
3.3.2	<i>Výchova dětí</i>	55
4	DÍVKA- MEZIGENERAČNÍ VAZBY	58
4.1	CTNOST	58
4.1.1	<i>Základní hodnota</i>	58
4.1.2	<i>Přístup dívek k sexuálnímu a genderovému násilí</i>	59
4.1.3	<i>Akulturační tlaky nemá vliv na posun nejdůležitější hodnoty - cudnosti</i>	60
4.2	POSLUŠNOST	63
4.2.1	<i>Sdělování kulturního kódu</i>	64
4.2.2	<i>Redefinice genderové role</i>	64
4.3	PODÍL DÍVEK NA ORGANIZACI DOMÁCNOSTI	66
4.3.1	<i>Organizace domácnosti, výchova sourozenců</i>	66
4.3.2	<i>Zátěž dětí v azylovém řízení, pomoc rodině</i>	69
4.3.3	<i>Kořeny mezigeneračního konfliktu</i>	70
5	ZÁVĚR	72
5.1	ODLIŠNOSTI GENDEROVÉ ROLE OD ČESKÉ NORMY A AKULTURAČNÍ TLAKY	72
5.1.1	<i>Ctnost</i>	72
5.1.2	<i>Manželství, poslušnost a vyjednávání</i>	74
5.1.3	<i>Mateřství, organizace domácnosti</i>	77
5.2	SHRNUTÍ	80
6	POUŽITÁ LITERATURA	82

Mladá dívka, Kurdka:

„Někdy si vymyslím příběhy, filmy jako třeba tenhle: v Čechách žije dívka z Turecka, tak jako já v rodině a jednou jí dá její babička sukni. Suknička má zářivou medovou barvu se zlatými proužky, je to kouzelná suknička. Když jde dívka z domu do školy, je suknička dlouhá, ale když už dívku nikdo z domu nemůže vidět, dívka řekne kouzlo a suknička se zkrátí. Po škole, když dívka přichází zase domů, sukýnka se prodlouží“.

Úvod

Tato práce se zabývá problematikou migrace a integrace migrantů do společnosti v kontextu akulturačních procesů z perspektivy kurdských žen. Otevírá nejen otázku akceptace norem majoritní společnosti a konfrontace klíčových hodnot, vycházejících z kultury země původu, ale také kompatibility dvou hodnotových systémů a strategií, jak se s tímto dvojitým tlakem normy vyrovnat.

Zmíněné otázky pro mne začaly být aktuální během působení v pobytovém středisku, kde se mými klientkami staly kurdské ženy - těm jsem byla po dobu jejich pobytu průvodkyní. Doprovázela jsem je nejen fyzicky a organizačně, má pozice vychovatelky v nízkoprahovém mateřském a dětském centru mne postavila i do role kulturního zprostředkovatele, který jim měl ozřejmit normy a kulturní pravidla, očekávaná v České republice.

V rámci své bakalářské práce jsem se rozhodla si do jisté míry roli kulturního zprostředkovatele uchovat. Mým cílem je tedy přiblížit akulturační tlaky, jimž jsou ženy - kurdské migrantky, vystaveny, a představit i dilemata, která z nich plynou, stejně jako východiska, která pro sebe tyto ženy nacházejí. Budu psát o zkušenosti a postojích žen, které žijí, či žily po určitou dobu v pobytovém středisku. Budu se tedy zabývat specifickou institucí, která může do jisté míry významně ovlivňovat celý akulturační proces.

1 Teoretická část

1.1 Základní pojmy

1.1.1 Kultura

Protože se tato práce dotýká interakcí mezi kulturami, je potřeba nejprve definovat pojem kultura.

V antropologii je možné nalézt celou řadu definic kultury. Murphy některé z nich shrnuje do jedné: „*Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím*“ [Murphy, 1998, s. 32]. Hodnoty a normy zde označují předepsané chování a pravidla, kterými by se členové společnosti měli řídit (neoznačují chování samotné). Tato pravidla se předávají mezigeneračně mimo jiné v rodinách, přičemž různé kultury se liší tím, do jaké míry od svých členů dodržování těchto pravidel vyžadují [Murphy, 1998, s. 33].

Jakožto na mentální program nahlíží na kulturu Hofstede - lze ji podle něj označit za mentální program a definovat jako kolektivní programování mysli, jež odlišuje příslušníky jedné skupiny/kategorie lidí od příslušníků jiné skupiny/kategorie lidí. Skupinu tvoří lidé, kteří jsou ve vzájemném styku, kategorii pak lidé, kteří mají nějakou společnou charakteristiku (nemusejí se však stýkat) [Hofstede, 1999, s. 6].

Kultura je dána sociálním prostředím, ve kterém člověk žije, je vlastní skupině, či kategorii lidí a je naučená. Hodnoty se utvářejí v průběhu socializace v raném dětství a to hlavně v rodině, v soukromí a později i ve škole. Následkem toho má dítě ve věku deseti let již většinu hodnot naprogramovaných [Hofstede, 1999, s. 6].

Kulturu odlišujeme jednak od lidské přirozenosti, která je společná všem lidským bytostem a je zděděná, jednak od osobnosti člověka. Lidská přirozenost je formována kulturou, která určuje jednotlivé segmenty přirozenosti, strach, lásku, potřebu sdružovat se, co prožíváme, vyjadřujeme a co si o nich myslíme. Osobnost je

pak souborem mentálních programů jednotlivce, je částečně geneticky podmíněna, ale je podmíněna i jedinečnou osobní zkušeností člověka a kulturou, ve které jedinec žije [Hofstede, 1999, s. 7].

Jednotlivé kultury se od sebe liší v tom, jak v nich lidé myslí, cítí a jednají. Hofstede dělí rozdílnosti kultury na čtyři skupiny - na hodnoty, které jsou základem kultury a na tři další fyzické projevy hodnot: symboly, hrdiny a rituály. Zmíněné skupiny autor blíže popisuje takto:

- **Hodnoty** jsou priority - lidé v jednotlivých kulturách dávají přednost určitým stavům skutečnosti před jinými. Hofstede udává, že hodnoty jsou pocity, kladné, nebo záporné, a rozlišují mezi dobrým a zlým, špinavým a čistým, normálním a nenormálním, racionálním a iracionálním. Děti si základní hodnoty osvojí v rodině a škole do deseti let věku - Hofstede tuto skutečnost nazývá kulturním programováním.
- **Symboly** jsou gesta, obrazy, předměty, které mají v konkrétní kultuře určité významy. Symboly se často mění a doplňují, proto jsou považovány za vnější, nejpovrchnější projevy kultury.
- **Hrdinové** jsou osoby (ať už z historie, současnosti, nebo fantazie), které mají v kultuře vysoce ceněné vlastnosti a slouží tak jako příklad ostatním.
- **Rituály, obřady** jsou kolektivní činnosti, považované za důležité, které ovšem nejsou pro dosažení výsledku nezbytné. Rituál může mít formu pozdravu, společenské ceremonie atd. [Hofstede, 1999, s. 8-9].

Zatímco Hofstede popisuje vrstvy kultury, Lawless se věnuje obecným charakteristikám, které každá kultura nese. Uvádí následujících sedm znaků: kultura je naučená, sdílená, symbolická, integrovaná, racionální, dynamická a adaptivní. Lawless dodává, že kultura se předává mezigeneračně - je to v určitém smyslu dědictví. Děti se učí kultuře tak, že se učí zacházet s různými kulturními symboly a to v různých institucích, jako je např. škola, rodina, média, či přátelé. Kulturní symboly jsou formy, spojené se sdílenými a naučenými významy, nezávislými na jejich vlastnostech.

Ústřední část kultury si musí osvojit všichni, ale různé další segmenty kultury si osvojují jen ti, kteří mají určité povinnosti, nebo určitý společenský status. Také jednotlivé skupiny a minority ve společnosti si osvojují jen některé části dominantní kultury, nebo ji užívají pouze ve styku s členy elitních skupin. **Sdílené hodnoty** a z nich odvozené normy jsou důležité pro orientaci člověka ve společnosti, ale vytváří i sociální blízkost, která je opět nezbytná pro mezigenerační předávání kultury. Lawless k tomu říká, že stejnou kulturu mají ti, co jsou si blízko. Člověk si osvojuje mentální vzorce kultury stykem s lidmi, náležejícími ke stejné skupině, stejné kultuře. Díky tomu, že je kultura naučená a sdílená, můžeme velkou část lidského chování předpovědět a to nám umožňuje řídit naše jednání, žít ve společnosti. Lawless také používá následující definici kultury: „*Kultura je integrovaná a vnitřně propojená soustava, či řada představ, činností a vzorců, které jsou neustále ve vzájemné interakci.*“ Protože jsou všechny stránky kultury vzájemně spojeny, změna v jedné složce vede ke změnám v jiných částech. Každá kultura budí dojem, že je koherentní, racionální a logická díky propojení a souvztažnosti jejích jednotlivých částí. Kultury se mění - změnou kultury se člověk adaptuje na změny v přírodě, prostředí, nebo změnou kultury reaguje na kontakt s jinou kulturou [Lawless, 1996, s. 38-67].

1.1.2 Enkulturation, socializace

Jak už bylo řečeno, kultura má tendenci být kontinuální, předávaná generacemi. Pocit blízkosti navozuje mezigenerační výměnu - **enkulturaci**, v rámci které nedochází k přesnému předávání kultury – to, co mladá generace přijme, je selektivní.

Podle Herskovitse je enkulturation pojmem, který zahrnuje všechny projevy naučeného chování i získávání sociokulturních zkušeností, a tím nabývání kompetencí v kultuře a dosahování sociokulturní adaptace ve společnosti v průběhu celého života [Herskovits in Soukup, 2004, s. 382-383].

Součástí širokého pojmu enkulturation je **socializace** – způsob, jakým daná společnost zapojuje své členy do sociální struktury a připravuje je na plnění kulturně vymezených sociálních rolí.

Mezi zastánci konfiguracionismu a mezi představiteli školy „osobnost a kultura“ vycházela definice enkulturace z předpokladů, že:

- pouze člověk má geneticky danou dispozici učit se kultuře, procházet enkulturací - ta probíhá celý život,
- enkulturací se člověk adaptuje, osvojuje si způsob života společnosti, nebere si však z kultury všechno,
- enkulturace je vždy selektivní, člověk nepřijímá a nepoznává z kultury vše, pouze to, co využije. Selektivita je také dána sociálním statutem a pozicí v sociální struktuře společnosti.
- enkulturace probíhá v různých sociálních skupinách a institucích, je to proces jak vědomý (např. výchova, nebo vědomá nápodoba), tak i nevědomý (mimovolná percepce a nápodoba) [Soukup, 2004, s. 382–383].

1.1.3 Akulturace

Kultury na sebe vzájemně působí a je tedy třeba definovat pojem akulturace – jedná se o „*exogenní kulturní změny, k nimž dochází při vzájemném kontaktu různých kultur*“ [Soukup, 2004, s. 635].

Klasickou definici tohoto pojmu předložili v roce [1935](#) Redfield, Linton a Herskovits: „*Akulturace zahrnuje jevy vzniklé v době, kdy skupiny jednotlivců, pocházející z různých kultur, vstupují do stálého bezprostředního kontaktu, který vede k následným změnám v původních kulturních vzorcích jedné, nebo obou skupin*“ [Redfield, Linton, Herskovits, 1936, s. 149-152].

Herskovits později tuto definici doplňuje takto: akulturace je proces kulturní změny probíhajícího kulturního přenosu. Tento výraz nepředpokládá nadřazenost jedné kultury nad druhou. Styky jedné kultury s druhou mohou být přátelské i nepřátelské, nebo jedna z kultur může být dominantní, kontakty mohou, ale nemusí být stálé a ani bezprostřední. Herskovits tvrdí, že „*ať už je povaha kontaktu jakákoliv, výsledkem*

se zdá být vzájemné vypůjčování a následné přezkoumání kulturních prvků“ Pokud je ale uznána nadvláda jedné skupiny, tak touha po společenském uznání může přejímání zvyků modifikovat. Může podpořit minoritu v napodobování, zabránit dominantní skupině v přejímání zvyků od níže postavených, nebo může dominantní skupina zabraňovat níže postaveným v přejímání svých zvyků [Herskovits, 2012, s. 27-49].

Herskovits také mluví o tom, že *„kulturní výpůjčka je vždy selektivní a to i v těch nejužších stycích. Kontakt dvou kultur může vést jen k nepatrným výpůjčkám, nebo vyvolat naprosté přijetí“*. Funguje zde princip výběrovosti, *„prvkům cizí kultury jsou vystaveny všechny národy, co v daném případě přijmou a co odmítnou je určeno jejich dosavadní kulturou a okolnostmi kontaktu. Inkulturace, probíhající v dospělosti, je mechanismem dovršení změn. Dospělý člen určité skupiny se musí rozhodnout, zda něco nového přijme, či nikoli, nebo, je-li mu něco vnucováno, musí nalézt prostředky toho, čemu se naučil jako správné víře, nebo chování“* [Herskovits, 2012, s. 27-49]. Když se přizpůsobí jednotlivce, může to ovlivnit myšlení, chování, citění dalších lidí a tak možná vyvolat nové přizpůsobení způsobu života skupiny. Jedním z nejdůležitějších problémů studia akulturace je, jaké jsou sklony, které vedly jednotlivce k přizpůsobení a čím jsou tyto sklony odměňovány [Hallowell in Herskovits, 2012, str. 42].

Hofstede i další badatelé o procesu akulturace uvažují různě, jednak jako o kontinuálním vstupu do nové kultury, který může vést až k biculturalitě, kdy člověk žije v rámci dvou kultur, nebo že člověk může žít pouze v rámci jedné kultury - nejprve musí dojít k dekulturaci (zbavení se původní kultury) a potom k neokulturaci - přijetí kultury druhé. Hofstede popisuje biculturalitu takto: *„Policentrismus znamená poznání, že různé druhy lidí je třeba posuzovat podle různých hledisek a že cizincům je třeba rozumět na základě jejich měřítek. To můžeme označit jako mírnou formu dvou, či mnohokulturnosti“* [Hofstede, 1999, s. 163].

Na podporu názoru, že člověk může žít pouze v rámci jedné kultury, Hofstede uvádí následující: lidské jednání je určeno mentálními programy jen z části, člověk má

možnost se od těchto základních programů a hodnot odchýlit, ale nejprve se je musí odnaučit, což je složitější, než si hodnoty osvojit [Hofstede, 1999, s. 6].

Hofstede také popisuje kulturní šok, kdy i při přesídlení zpět do vlasti si člověk musí znovu zvyknout.

1.1.4 Kulturní šok a průběh akulturace

Hofstede na základě svých výzkumů popisuje kulturní šok a akulturaci následovně - cizinec, který přichází do jiné kultury, zažívá zpočátku kulturní šok. Přestože se snaží naučit se některé symboly a rituály nového prostředí (např. pozdravy, slova, která má užívat, či styl oblečení), nerozpozná a nepocítí hodnoty, na kterých jsou založeny. Musí se naučit i ty nejjednodušší věci - protože je však nechápe, nerozumí jim, cítí se rozhořčený, bezmocný a plný nepřátelských pocitů. V době kulturního šoku krátce po příchodu do nové kultury dochází i k ovlivnění tělesných funkcí. Vystěhovalci a cizinci potřebují více lékařské péče, než před přestěhováním, nebo později. Průběh akulturace lidé popisují vždy stejně - začíná krátkým obdobím nadšení z poznávání nové kultury. Když začne skutečný život v dané kultuře, přicházejí negativní pocity, kulturní šok. Akulturace nastává až ve chvíli, kdy se cizinec naučí žít v cizích podmínkách, přijme některé místní hodnoty a začíná vytvářet vztahy s domorodci, věří si a začíná mít lepší pocit. Při návratu do vlasti ovšem cizinec zažívá další kulturní šok [Hofstede, 1999, s. 161-162].

První reakcí přijímací společnosti na cizince je zvědavost, která odpovídá na straně cizince prvotní euforii. Potom následuje fáze, kdy majoritní společnost začne cizince posuzovat podle standardů své kultury, takže hodnocení většinou dopadne negativně. Tento etnocentrismus odpovídá egocentrismu, názoru, že malý místní svět hostitele je středem vesmíru. Pokud se členové majority setkávají s cizinci často, může dojít k policentrismu. *„Policentrismus znamená poznání, že různé druhy lidí je třeba posuzovat podle různých hledisek a že cizincům je třeba rozumět na základě jejich měřítek* [Hofstede, 1999, s. 163]. Snaha posuzovat lidi podle různých měřítek může přerůst v **xenofili**, přesvědčení, že v cizí kultuře je všechno lepší.

Setkávání odlišných skupin probíhá jinak, než setkání jednotlivce s cizí kulturou, obvykle utvrdí každou ze skupin v její identitě. K dosažení integrace odlišných skupin je třeba, aby se jejich jednotliví členové setkávali v prostředí, kde si budou rovni, např. ve škole, sportovním klubu, zaměstnání [Hofstede, 1999, s. 164].

1.1.5 Generační procesy

„Nové prostředí, kultura i společenské požadavky cílové země jsou často v rozporu s hodnotami a návyky imigrantů, se kterými do země přicházejí. Výsledkem takového rozporu potom mohou být psychologické, sociální i jiné problémy“ [Berry in Janská et al., 2011, s. 482-483].

S těmito problémy se ale každá generace může vyrovnávat jinak. Je to dáno kontexty, do nichž se migranti dostávají a cíli, které si vytyčují. Zatímco generace rodičů je postavena před úkol zajistit jen ekonomiku domácnosti, legální pobyt a zajistit kontinuitu hodnot, na nichž lpějí, generace jejich dětí již vstupuje do jiné pozice. Do procesu akulturace navíc vstupuje v ČR škola, která otevírá přístup k vědění majoritní společnosti a zprostředkovává i k jejím hodnotám, a zároveň jim otevírá vstup do společnosti jako takové, přístup ke vztahům ve vrstevnické skupině (na procesu akulturace se podílí i psychosociální vývoj, období adolescence). Díky těmto jevům jsou revize hodnot rodičů a následná akulturace akcelerovány. *„V případě jejich rychlé asimilace může dojít až ke zpretrhání rodinných vazeb, vzájemnému odloučení a nepochopení, vedoucímu až k mezigeneračnímu konfliktu“* [Janská et al., 2011, s. 482-483]. *„Mezigenerační konflikt vystihuje pojem akulturační trhlina (acculturation gap), která je důsledkem rozdílné akulturace dětí a rodičů“* [Portes, Rumbaut in Janská et al., 2011, s. 482-483].

Migrace zvětšuje mezigenerační konflikt. Vědomí a hodnoty rodičů se rozcházejí s vědomím a hodnotami dětí a obě skupiny trvají na svých preferencích. Zároveň však vazba na rodiče a jejich kulturu je posílena právě ztrátou zázemí. Proto může dojít i k opačnému procesu. Děti se přikloní k tradici. *„Pro děti cizinců znamená komunita velkou výhodu, neboť jim může poskytovat sociální kapitál, který je definován*

jako uzavřený systém sociálních sítí, struktur a vztahů mezi jedinci a kolektivem“
[Banskton, Zhou in Janská et al., 2011, s. 482-483].

1.2 Ženy v migraci

1.2.1 Gender

Ženy v migraci si ze země původu přináší svou generovou roli a uplatňují ji i v hostitelské zemi. Genderová role, tedy to, co se od ženy, nebo muže očekává, není spojena s fyzickými znaky ženy, nebo muže, ale je určována kulturou země původu. *„Pojem gender představuje symbolickou konstrukci, jež vyjadřuje, že vlastnosti a chování, spojované s obrazem muže a ženy, jsou formovány kulturou“* [Soukup, 2004, str. 588].

Společnost a její kultura určuje obsah role muže i ženy. Tím, že v každodenním životě jednáme podle svých kulturně definovaných a obecně akceptovaných generových rolí, zajišťujeme jejich trvání a zároveň i sociální strukturu společnosti, která na těchto normách závisí [West, Zimmerman in Szczepanikov, 2004, s. 2]. *„Gender tedy představuje jeden z nejtrvalejších způsobů, jakým jsou označovány a udržovány vztahy mocenské nerovnováhy ve společnosti* [Scott in Szczepanikov, 2004, s. 2].

V komunitách migrantů muži často definují, že ženy jsou symbolem etnické identity, odlišné od hostitelské společnosti. Jejich odlišnost je nápadná díky oděvu, či životnímu stylu - muži takto někdy ospravedlňují útlak a diskriminaci žen [Szczepanikov, 2004].

1.2.2 Ženy v migraci

Původně se proces migrace nenahlížel z generové perspektivy - když se uvažovalo o migračních procesech, v hledáčku badatelů byl muž. Literatura nebrala v úvahu, že ženy mají jinou pozici v migraci, ani to, že mohou také jinak vstupovat do kultury cizí země [Szczepanikov, 2004].

V současné době je zřejmé, že počet migrujících žen v některých migrantských vlnách přesahuje počet migrujících mužů [Brettel, Hollifield, 2008], dokonce se hovoří o tzv. feminizovaných tocích migrace [Ezzedine, 2011].

Ženy v migraci jsou nejen v pasivní ale i v aktivní pozici - v některých případech migrují ženy jako první z rodiny. Migrantky přicházející do přijímacích zemí samostatně, někdy bez svolení manžela, v některých případech k přesídlení využívají migrantské sítě, v nichž se také zapojují [Brettel, Hollifield, 2008]. Pokud získají vlastní příjem, dostanou možnost investovat, konzumovat ve svém vlastním zájmu a prospěchu a jejich postavení i status se zlepšuje [Bhachu in Brettell, Hollifield, 2008]. V některých případech tak ženy mohou dosáhnout větší vyrovnanosti mezi mužem a ženou, byť to neplatí vždy [Brettel, Hollifield, 2008, s. 111]. Mezi migrantkami nicméně zůstávají i ty, které plní svou tradiční roli, zůstávají závislé a v podřízeném postavení - tato pozice je dána tím, že doprovází muže.

Některé teorie ukazují, že ženy v migraci jsou tzv. „tříkrát neviditelné“ - jejich znevýhodnění je založené na etnicitě, sociální třídě a genderu [Prado, Lamphere, Marsal, Melville, Morokvasic, Segura in Brettel, Hollifield, 2008].

1.2.3 Rekonstrukce původní genderové role ve změněných podmínkách

Migrantky se snaží pokračovat ve své generové roli ze země původu, jejich podmínky se však mění. Zatímco doma byly podporovány širší rodinou například ve výchově dětí, v nových podmínkách hrozí, že své blízké vztahy nedokážou nahradit a uzavrou se v rodině, nebo komunitě.

Nešporová a Kuchařová uvádí, že migranti téměř vždy zanechají v zemi původu své příbuzné a přátele, což považují za ztrátu. Bariéru v navázání nových bezprostředních osobních vztahů v přijímací společnosti vytváří nejen neznalost jazyka, ale i odlišné zvyky. Vztahy v rodinách bývají silné a mohou vést až k uzavřenosti vůči okolí a sociální izolaci, zvláště v případě matek, které neumějí jazyk přijímací společnosti. Nešporová také potvrzuje existenci transnacionálních kontaktů [Nešporová,

Kuchařová, 2009, s. 51-70]. Chybějící rodinné vazby potom mohou vytvářet ještě větší závislost na mužích v rodině.

V druhé části práce bude poukázáno na to, jakým způsobem slouží muslimkám rodinné vazby s bratry, otcem, či bratřenci (mohou to být i transnacionální vztahy) k uplatnění práva ženy.

1.3 Euroamerická společnost a společnost ČR

1.3.1 Euroamerická společnost

Tzvetan Todorov mluví o Evropě jako o formě soužití národů. Současná evropská identita je podle něj založena na zřeknutí se násilí a vnitřní konflikty se řeší vyjednáváním, přičemž *„evropská identita se neomezuje na ten, či onen odkaz: charakteristická je pro ni sama pluralita“* [Todorov, 2011, s. 193].

Todorov podotýká, že tolerance vůči ostatním by se měla opírat o nesmiřitelný postoj ke všemu nepřípustnému, chránit svobodu médií, právo žen na svobodnou volbu, a také že je třeba chránit principy demokracie, lidská práva, svobodu a rovnost, na jejichž základě jsou v EU uprchlíci podporováni, je jim poskytnuta sociální pomoc a různé formy mezinárodní ochrany. Gesta ponižování a laciné provokace na adresu muslimů i dalších vedou jen ke zhoršení vztahů [Todorov, 2011, s. 185- 211].

V tradičních společnostech, majících kořeny v islámu, je nerovnost a moc autority legitimní, přirozená a důležitá. Migranti z těchto zemí se po přesídlení do Evropy dostávají do konfrontace s euroamerickou koncepcí svobody a rovnosti, a pocítují, jak Evropané ignorují, či potlačují moc jejich autorit, například v rodině, a nerespektují rozdílná práva.

Právo na kulturní odlišnosti se může snadno ocitnout v konfliktu s uznáním práv, stojících nad kulturou, tedy s požadavkem globální etiky [Eriksen, 2007, s. 26].

Euroamerická společnost jak na úrovni ideologické, tak na úrovni legislativní, zásadně řeší otázku postavení žen ve společnosti a usiluje o odstranění nerovnosti, která

vyplývá z genderových rolí, resp. se snaží genderové role redefinovat. V tomto smyslu jak ideologie, tak zejména legislativa v Evropě zahrnuje všechny obyvatele bez výjimky. V případě migrantů ze třetích zemí tak vznikají významné problémy, které narážejí na sdílené koncepty postavení ženy ve společnosti a zejména na legislativu.

Pro vysvětlení uvádím následující příklad z příručky pro prevenci generového a sexuálního násilí na uprchlících, která radí zasahovat do socializačního procesu dětí a vést je k přijetí evropských norem. Jako násilí je zde definováno i to, co by v některých tradičních společnostech mohlo být klasifikováno jako přijatelné, nebo i čestné chování, či jednání. Konkrétně příručka zmiňuje následující:

- sexuální a generové násilí je porušování základních lidských práv,
- prevence a reakce na sexuální a generově motivované násilí jsou přímo spojené s ochranou lidských práv,
- před tím, než budou plánovány programy na prevenci a potírání tohoto násilí, musí dojít k porozumění kořenům a okolnostem těchto činů, jinak programy nebudou účinné,
- jednotlivé státy EU jsou instruovány k tomu, aby zajistily fyzickou a psychologickou integritu a lidská práva žen a dívek migrantek,
- státy také musí zabezpečit informovanost dívek a žen migrantek o jejich lidských právech,
- sexuální a generové násilí, mezi které se řadí např. i nucené těhotenství, má kořeny ve společnostech, které udržují ženy v podřízeném postavení vůči mužům – to se projevuje ve všech společenských vrstvách, nezávisle na vzdělání, ve všech etnických skupinách,
- ženy by měly být informovány o svých lidských právech,
- na prevenci a nápravě by měly spolupracovat jak ženy, tak i muži a dospívající,

- rodiče by měli být poučeni a podporováni v tom, aby své děti vychovávali v genderové rovnosti,
- je vhodné využít dramatické literární i výtvarné výchovy, aby došlo ke změně dětského vnímání, co se týče genderové role ženy a muže, a k redefinování této genderové role [unhcr.cz, 2003].

V socializačních institucích, jako jsou školy, centra volnočasových aktivit, v prostoru neziskových organizací a dalších, kde se zprostředkovává žádoucí kontakt, se pak hledají cesty, jak rozpor mezi normami obou kultur minimalizovat (příklady z praxe vyjevují zřejmost rozdílů, jejich řešení bude uvedeno později).

Ženy jsou konfrontovány s podněty nové kultury, praktické řešení problémů vybízí k přijetí nových norem. Lze tedy mluvit o tom, že akulturační procesy v prostředí/společnosti, která se snaží odstraňovat sociální nerovnosti, mohou také významně přispívat k emancipaci migrantek. Z toho vyplývá teze, že migrace žen do zemí západního světa má emancipační potenciál.

Je ovšem nutné zdůraznit, že zatímco v islámském kulturním okruhu je nerovnost mezi mužem a ženou přímo artikulována a je v ideálu spojována s větší odpovědností muže (např. i za rozhodnutí, týkající se života ženy), v euroamerické kultuře je nerovnost mezi mužem a ženou skrytá, tabuizovaná, avšak také všudypřítomná jako součást celého symbolického řádu, v němž žijeme – takto to popisuje i Bourdieu: „*Mužská dominance harmonuje do takové míry s naším sociálně utvářeným myšlením, že je obtížné ji zpochybnit, a je tak hluboce zakořeněna v našem nevědomí, že ji nejsme leckdy schopni ani vidět*“. Autoři vysvětlují, že tato skutečnost se může projevit v tom, jak přemýšlíme a přistupujeme ke kulturním právům mužů a relativizujeme lidská práva žen (tak, jak je to později popsáno v příkladech). Ženy tedy přicházejí z prostředí, ve kterém znaly svůj status, do prostředí nového, kde se status i práva migrantek mění, nejsou však tak zřetelné a někdy je rovnost mezi mužem a ženou pouze deklarovaná. Z pohledu migrantek je tato situace matoucí. Bourdieu uvádí, že charakteristikou patriarchální společnosti je mimo jiné také to, že muž (na rozdíl od ženy) je vždy bez vady, nekritizuje se - tuto situaci přiřazují euroamerické civilizaci,

kterou stále považují za patriarchální [Bourdieu, Petrusek, 2000, s. 59]. Později bude uvedeno, jak se toto projevuje ve společnosti Kurdské.

1.3.2 Společnost v ČR

Prudký na základě sociologických výzkumů uvádí, že Češi považují za nejlepší způsob soužití s cizinci jejich akulturaci - tedy to, že cizinci přijmou naše nejdůležitější hodnoty, ovšem nedochází k sociálnímu sblížení. Češi podle výzkumů požadují, aby cizinci u nás respektovali naše zákony i nepsané normy chování při jednání s úřady, na veřejnosti i při jednání se sousedy, o osobní vztahy s cizinci však příliš nestojí [Prudký, 2004].

V ČR poklesla ochota přijímat odlišný životní styl cizinců a převládá názor, že by se měli cizinci přizpůsobit zdejšímu životu [Rákoczyová a kol., 2009].

1.4 Prostředí v pobytovém středisku

1.4.1 Pobytové středisko

„Pobytové středisko slouží k ubytování žadatele o udělení mezinárodní ochrany do doby nabytí právní moci rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany má v azylovém zařízení, v němž je hlášen k pobytu, právo na poskytování ubytování, stravy, jiných služeb a za podmínek stanovených zákonem o azylu na kapesné. Podílí se na úhradě nákladů na stravu a ubytování; k úhradě těchto nákladů však mohou být použity pouze finanční prostředky žadatele, které převyšují částku životního minima žadatele a společně s ním posuzovaných osob. Žadatel má také možnost pobytové středisko za splnění určitých podmínek opustit, popř. pobývat v soukromí (to pouze pokud ministerstvo na základě informací policie odchod na soukromou adresu povolí). V případě, že je žadatel hlášen k pobytu mimo pobytové středisko, lze mu za určitých podmínek poskytnout finanční příspěvek, který se vyplácí nejvýše tři měsíce a který je určen k překonání problémů v prvních měsících pobytu mimo azylové zařízení“ [mvcr.cz, 2009].

1.4.2 Neziskové organizace

„Některé **neziskové organizace** se přímo zaměřují na práci s cizinci (mezi nejznámější patří Mezinárodní organizace pro migraci, Poradna pro uprchlíky, Centrum pro integraci cizinců, Sdružení občanů zabývajících se emigranty, Centrum pro otázky migrace a další), prakticky výlučně s imigranty ze zemí třetího světa. Jejich **pomoc** přitom spočívá v **sociální, psychologické a kulturní péči** o žadatele o azyl žijící ve sběrných táborech nebo o imigranty vůbec, v **explikaci české legislativy** (právní poradenství) a v **pomoci při jednání s úřady**, případně později s integrací do české společnosti ve sféře životních nezbytností (ubytování, zaměstnání) nebo kulturních a společenských aktivit [Nešporová, Kuchařová, 2009, s. 29].

1.4.3 Důsledky asistovaného života v pobytovém středisku

Mezi dopady asistovaného způsobu života žadatelů lze kromě nesamostatnosti počítat případy rozdělení rodiny, kdy otec odchází a podílí se na etnickém byznysu, ženu a děti nechává v azylovém zařízení, aby požívaly péči, náležící k průběhu azylového řízení. Matky mají během dne možnost umístit děti v dětském centru, nebo výtvarné dílně a v dalších nabízených volnočasových dílnách. V době výzkumu děti začínaly mluvit česky dříve, než rodným jazykem a získávaly socializaci české společnosti, což později může vést ke generačním rozdílům.

1.4.4 Práce

V prvním roce je žadatelům omezen přístup k zaměstnání. Nešporová uvádí, že „v minulosti byl institut žadatelství o azyl často zneužíván cizinci, kteří v ČR potřebovali legalizovat pobyt a získat možnost pracovat (mnohdy cizinci, přistiženými v ČR bez pobytového povolení, nebo pracující bez povolení k zaměstnání), což se omezilo zákazem podnikání, či zaměstnání v prvním roce žadatelství o azyl. Nicméně podle právníka spolupracujícího s cizinci: „azylová procedura neplatí pouze pro ty lidi, kteří tady hledají ochranu, ale byla a je pořád často zneužívána“ [Nešporová, Kuchařová, 2009, s. 32].

Rodiny žadatelů o azyl mohou být omezeny na kontakty v prostředí azylového zařízení, či na další migranty. Setkávají se v rámci etnických skupin a zde se také v první řadě snaží získat pomoc při hledání práce. Možnosti těchto sociálních sítí jsou omezené, často vedou k zaměstnání na sekundárním trhu práce, jež nabízí nestabilní místa s nižší prestiží i platem.

„Výzkum ukázal, že většina žadatelů o azyl začíná hledat práci co nejdříve po příchodu do Česka, respektive po podání žádosti o azyl, a to i přesto, že do jednoho roku od podání žádosti o azyl nemohou podle platného právního řádu regulérně pracovat. Před uplynutím zákonné lhůty 1 roku od podání žádosti o azyl začalo hledat práci 89 % respondentů a 76 % z těch, kteří někdy v Česku pracovali, ji v této době našlo, což s největší pravděpodobností znamená, že v té době pracovali neregulérně“. 83 % respondentů z uváděného výzkumu, kteří někdy v Česku našli zaměstnání, mělo zkušenost s nelegální prací [Hofírek, Klvaňová, 2009, s. 3-4].

Značné množství mužů žadatelů práci nehledá, nebo práci nenachází. Někteří pracují jen nepravidelně, nebo jen v jednom období svého pobytu v azylovém zařízení. Nezaměstnanost mužů má mnoho negativních faktorů, jako je neschopnost naplnit svou generovou roli a další.

Hofírek, Klvaňová uvádí, že možnost zaměstnání ovlivňuje strukturování denních aktivit a vnímání času. U nezaměstnaných dochází k rozbití pravidelného rytmu dne a jedinec může být deprivován nedostatkem pravidelných činností. Zvláště to platí pro žadatele o azyl, kteří čekají na rozhodnutí, jehož načasování a výsledek je nejistý. Pokud žadatelé o azyl nemají zaměstnání, které by jim přineslo změnu prostředí, mohou pociťovat izolaci v azylovém zařízení, které nabízí jen omezené možnosti obvyklých denních aktivit, a tím se ještě více ztěžuje schopnost uprchlíků orientovat se mimo zařízení [Hofírek, Klvaňová, 2009, s. 3-4].

1.5 Kurdové

1.5.1 Početní a demografický vývoj skupiny.

„Kurdové pochází z různých destinací, z Turecka, Sýrie, Kurdů dnes na světě podle značně se různících údajů žije 20 až 40 miliónů. Nejvíce jich je v Turecku, kde tvoří opět v závislosti na informačních zdrojích něco mezi 10,6 % a 22 % populace (tj. 7,4 - 15,4 miliónu). Následuje jejich počet v Íránu (9-10 %, tj. 6,4 - 7,2 mil.), Iráku (19-23 %, tj. 4,5-5,4 mil.) a Sýrii (6-8 %, tj. 1,0 - 1,5 mil.). V Arménii, Ázerbájdžánu, Turkmenistánu a dalších zemích bývalého Sovětského svazu žije dohromady téměř půl miliónu Kurdů. V desetitisícových relacích se pohybuje počet potomků kurdských vystěhovaleckých vln, které od 19. století směřovaly do Libanonu a Jordánska. Naproti tomu od 60.let vznikající kurdská diaspora v Německu, Švédsku, Velké Británii, USA a dalších zemích euroamerické civilizace čítá až přes 1 milión osob. Lze tedy vyvodit závěr, že v pásmu střízlivých odhadů je možné stanovit počet Kurdů ve zcela současné době na 20,8 až 31,0 miliónů“ [kurdove.ecn.cz, 2002].

Přesnější počet Kurdů na území ČR nelze zjistit, protože jsou ve statistikách zaneseni jako občané jednotlivých zemí původu. V rodinách je dle mé zkušenosti většinou více dětí, než dvě.

1.5.2 Pozice Kurdů v ČR

Souhrnné informace o způsobech a motivaci migrace Kurdů v ČR nejsou známy. Kurdové, kteří žádají o mezinárodní ochranu, uvádějí politické důvody migrace, pronásledování a perzekuce v zemích původu. Není mi známo, že by byla veřejně dostupná statistika úspěšnosti azylové procedury pro Kurdy. Kurdové se pravděpodobně v ČR nestěhují do jednoho místa, ale naopak využívají možnosti podnikat v oboru občerstvení v různých městech.

1.5.3 Transnacionální charakter skupiny v ČR

Díky transnacionálnímu charakteru diasporických enkláv v zemích původu nejsou vznikající skupiny v přijímajících zemích EU izolovány.

Například v Británii je pouto mezi kurdskou komunitou a etnickou enklávou v zemi původu zastoupeno Regionální vládou Kurdistánu (KRG), což je demokraticky zvolená regionální vláda v oblasti Kurdistánu v Iráku uznávaná Iráckou ústavou. V jejím prohlášení se píše: *V UK je prosperující Kurdská komunita. Zastoupení KRG UK udržuje pevné vztahy s kurdskými komunitními sdruženími, kulturními skupinami, zástupci organizací i jednotlivci v různých místech UK, pravidelně se s nimi setkává tak, aby se zástupci KRG mohli seznámit s jejich požadavky a potřebami a podpořili je v jejich práci a aktivitách. Doporučujeme kurdské komunitě, aby byli aktivními občany v UK se silnými vazbami na naši vlast* [uk.krg.org, 2011].

V ČR lze sledovat Kurdskou televizi. *Stanice se jmenuje Newroz a má tři úkoly. V první řadě má přinášet pořady o regionální vládě a parlamentu, dále vysílat pořady pro děti a do třetice vysílání pro mládež. Transpondér pokrývá signálem celou Evropu, severní Afriku a také oblast Středního východu*“ [parabola.cz, 2007], nebo ji lze sledovat také na internetu.

Na území ČR funguje Kurdské Občanské Sdružení, pořádá se každoročně svátek Newroz.

1.5.4 Islám

Vzhledem k tomu, že řada kurdských žen je muslimkami, je nezbytné zařadit i zvláštní kapitolu, týkající se islámu.

Znalost Koránu a Šaríji se mezi jednotlivci značně liší podle vzdělání a dalších okolností, stejně jako její výklady, nebo dodržování jednotlivých zásad (např. co se týče půstu, či modliteb) – zejména zde existují rozdíly mezi muži a ženami. Ženy jakožto nositelky kultury dodržují na rozdíl od mužů půst a připomínají v rodině mravní

pravidla. Zákony všech členských zemí EU jsou přitom založeny na respektování Všeobecné deklarace lidských práv, ratifikované roku 1948, která jasně stanoví, že „všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv“ [Mirzeler, 2000, s. 261-269].

Islámské právo šarija neuznává žádná univerzální práva, specifikuje práva člověka na základě jeho pohlaví a náboženského vyznání – jiná práva mají věřící muslimové, věřící monoteistických náboženství i věřící ostatních náboženství – šarija má tedy nerovnost přímo ve svém základu.

Přísllovečná náboženská tolerance Kurdů - muslimů vůči křesťanům, kterou jsem zažila při výzkumu, vychází z předpokladu, že Bůh je jeden.

Věru ti, kdož uvěřili, a ti, kdož jsou židy, křesťany a sabejci, ti, kdož uvěřili v Boha a v den soudný a konali zbožné skutky - ti naleznou odměnu u Pána svého a nemusí mít strach a nebudou zarmoučeni [koranoislam.cz, 2014].

Nerovnost mezi mužem a ženou je přirozenou součástí kulturních vzorců a je vyvážena právy žen a povinností mužů v islámském právu.

Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednům z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký [koranoislam.cz, 2014].

1.5.5 Vlastní kulturní normy v některých případech vázané na tradice kmenů a rodin

Kurdská komunita v zařízení je tvořena lidmi z různých sociokulturních vrstev Kurdského národa. Její členové jsou ovlivněni tradicemi států, ze kterých pocházejí. Podle slov jedné paní „naše zvyky jsou odvozeny od toho, že jsme Kurdové, ne od toho, že jsme muslimové. Muslimové jsou různí“. Nebudu se proto snažit o vysvětlování

muslimských hodnot, nebo zvyků, protože nejsou pro jednotlivé rodiny tak důležité, jako jejich etnická pravidla a zvyklosti, kmenové zákony. Spíše hledám v literatuře oporu pro pochopení významů jednání Kurdů. Normy chování, které jsou pro určitý segment Kurdů pochopitelné, ale nemusí být přijatelné pro jiné Kurdy, nebo muslimy, a naopak.

Gombár stručně popisuje kmenovou organizaci na arabském poloostrově a podotýká, že ji mají nejen kočovníci, ale i horalé, Kurdové v Kurdistánu. Kmen je v těchto oblastech základní organizační, vojenskou a politickou jednotkou, která má své kmenové území, svého vůdce a specifické zvyklosti [Gombár, 2001].

V rámci některých rodů se stále uplatňují sňatky s blízkými příbuznými, v rodinách ze zemědělských oblastí vyšší porodnost.

„Zatímco u Kurdů, kteří používají Turečtinu jako hlavní, nebo druhý jazyk, porodnost a četnost sňatků mezi příbuznými klesá stejně, jako u zbytku populace, tedy etnických Turků, mezi Kurdy, kteří nemluví Turecky, se naopak porodnost a sňatky mezi příbuznými zvyšuje [Zeyneloğlu a kol., 2011].

1.5.6 Sňatky v adolescentním věku

Protože se většina respondentek vdávala velice brzy, uvádím další článek.

V arabském světě a mezi kurdskou menšinou je sňatek, kde je nevěsta nezletilá, běžnější, než sňatek dvou dospělých. Přestože došlo k výraznému poklesu, tento zvyk přetrvává i v chudém regionu východního Turecka, kde je převaha Kurdského a Arabského obyvatelstva. Do roka po sňatku se většinou rodí první dítě. Nevěsta i její rodina musí prokázat, že nevěsta je plodná. Svatby v tomto regionu bývají domluveny rodinou (bez souhlasu nevěsty), manželství jsou často endogamní, s bratřenci, svou roli hraje i cena nevěsty a také čest rodiny, která je mimo jiné dána i přísnými normami sexuálního chování žen. Mezi Kurdy a Araby je častá také povinnost vdát se před dosažením 16 let. Mezi Kurdy se stále drží tradice „svatby v kolébce“, nebo sňatku pro zabezpečení starých rodičů. Manželství a těhotenství v raném adolescentním věku však

má mnoho rizik pro nezletilou matku i její dítě. Mezi rizika patří samovolný potrat, narození mrtvého dítěte, rizikové těhotenství a další. Děti do 5 let narozené matkám do 20 let věku mají špatné šance na přežití. V tomto regionu mají nejvyšší riziko rozpadu manželství nevzdělané ženy, žijící ve městech, které se vdaly velmi brzy, většinou kurdského etnika [Ertem a kol., 2008].

Protože lze mezi odbornými články nalézt velmi mnoho studií o tom, jak problematickou menšinou Kurdové jsou, dovoluji si uvést v teoretické části i část z rozhovorů:

- *„My se lišíme od Turků právě tím, že dodržujeme mravní čistotu, nepoužíváme drogy, alkohol, nekrademe a držíme se tradiční role rodiny. V rodině, kde jsem se narodila, neměl nikdo problémy s policií, v našem městě nebyly kurdské nepokoje a kriminalita. Vím o tom, že takové případy jsou, možná ve větších městech. Každý je jiný. Dnes je v Turecku mnoho vzdělaných Kurdů, situace se mění, máme lékaře, právníky. Problematické rodiny s mnoha dětmi samozřejmě jsou, ale jsou to spíše výjimky. Většina lidí chce mít dnes dvě, tři děti. Když jsem skončila základní školu, otec mne a moji sestru nepodpořil v dalším vzdělání, přestože jsem byla ve škole velmi dobrá a přála jsem si být učitelka. Chtěl, aby moji bratři studovali, ale oni to odmítli. Nedávno mi otec volal a mrzelo ho, že mě nenechal studovat“.*

1.5.7 Vztahy mezi muži a ženami

Vztahy mezi muži a ženami jsou u Kurdů založeny na klíčových hodnotách cti a cudnosti. Vztah kurdských mužů k ženám se pokusím vysvětlit na základě článku etnického Kurda Musatfy Kemal Mirleze. Ten v článku popisuje socializaci v původním, tradičním vesnickém prostředí a je otázkou, do jaké míry jsou tyto zvyky součástí žité reality migrantů.

Mirlez uvádí: Kurdský chlapec je do sedmi, osmi let vychováván matkou a sestrami, je mu dovoleno zpívat písně a podílí se na životě a povinnostech žen. Poté je z ženského světa vytrhnut, matka a sestry ho odmítají, dívky se před ním začnou stydět,

neoslovují ho nadále jeho jménem, ale bratře. Chlapec se připojí ke svým bratrům a otci, začne dělat mužskou práci, nosí mužský oděv a osvojí si mužskou identitu, kterou si mimo jiné tvoří, když poslouchá vyprávění otce a dalších mužů. Při vyprávění otce si osvojuje základní věc, kterou potřebuje, aby mohl žít ve společnosti – jedná se o Namuse, mužskou čest. Mužská čest je úzce spojena se sexuální aktivitou žen v rodině. Pokud má žena sex mimo manželství, nejbližším mužům z rodiny, ať už to je manžel, otec, bratr, vlastně zahýbá. Takový muž, připravený ženou z rodiny o čest, nemá ve společnosti místo. Nemůže se ostatním mužům podívat do očí, stává se terčem posměchu, mladí na něj mohou plivat. Aby muž, který je zneuctěn, benamuse - získal zpět svou čest, musí svou příbuznou zabít. Pokud žena nemá dospělého syna, musí ji zabít manžel, pokud je již její syn dospělý, musí matku zabít on. Pokud není vdaná, musí ji zabít otec, pokud má staršího bratra, má povinnost ji zabít on. Od ženy, která zneuctila svou rodinu, se očekává, že spáchá sebevraždu. Sebevražda vymaže její zneuctění a přináší jí čestnou smrt. Pokud žena takto obnoví čest rodiny, stane se legendou v příbězích mužů. Je to jeden z ústředních motivů vyprávění mužů. Vypravěč si pomáhá i nonverbálně - v gestech opovržlivě a humorně předvádí řeč a jednání žen. Chlapcům je také dovoleno napodobovat ženy, ale když je napodobí přesněji, než vypravěč, tedy způsobem, jakým ženy opravdu mluví, přirozeně, spíše než jako parodii, je před ostatními potrestán a ponížen. Při poslechu těchto sugestivních příběhů si chlapci osvojují strach ze zrady a ostudy, nedůvěru k ženám. Změní svůj postoj k matce a sestrám, rozvinou v sobě zášť a nepřátelství. Přestanou se snažit o znovupřijetí do jejich světa a začnou být agresivní. Lítost nad ztrátou promítají do morálního rozhořčení směrem k ženám. Začnou být přesvědčeni, že jsou nevěrné, je třeba k nim být obezřetný a jejich sexualita musí být potlačena [Mirzeler, 2000].

Předchozí článek lze vysvětlit podle Sherry B. Ordner - žena je ve všech kulturách považována za osobu, která je blíže přírodě, než muž, který je tradičně spojován s kulturou. Muž přírodu ovládá a vyčleňuje se z ní pomocí kultury. A tak jsou ženy všude omezovány více, než muži, jejich sexualitu je nutné podřizovat lidskému zákonu, stejně jako je nutné podřizovat přírodu člověku. Sociální status žen je také kvůli tomu nižší [Ortner, 1998].

U Kurdů existuje kultura (tedy to, čím se člověk liší od zvířat) jen tehdy, když jsou ženy usměrněny ve své přirozenosti. Pokud ne, je to katastrofa. Kultura, která je tradičně v celém světě spojována s muži a jejich produkty, myšlenkami, kolabuje. Poskvrnění lidé okolo se přibližují ke zvířatům, nejsou hodni úcty. Rovnováha se musí obnovit, rodina se musí očistit, aby z nich zase byli slušní, civilizovaní lidé, jinak se přibližují zvířatům bez kultury. Tento postoj vysvětluje také současné případy zločinů ze cti na ženách.

1.5.8 Socializace do role dívky

Socializace chlapců a dívek je rozdílná stejně, jako jejich budoucí genderové role. Žena se má starat o manžela, vychovávat jeho děti a být ctnostná. Manžel má ženu a rodinu zabezpečit a „ohlídat“ si ženy v rodině.

Genderovou roli dívek a jejich socializaci popisuje studie, z níž vyplývá následující: Dívky mají na starosti domácí práce a péči o malé děti. Uklízení, vaření a starost o děti je jejich hlavní náplní dne, *“takže se předpokládá, že po většinu dne zůstanou doma“*. Alevité jsou poměrně tolerantní k dospělým ženám, dívky však v těchto rodinách mohou opustit domov jen, aby šly do školy, nebo do práce. Po návratu ze školy, nebo práce musí zůstat doma. Dívky z této skupiny mohou pracovat jen jako pomocnice v domácnostech buržoazních rodin. Jsou tak **v soukromé zóně**. Rodinné prostředí zaručuje, že se dívce nic nestane a zaměstnávající rodina ji bude kontrolovat. Dívka je v soukromé sféře, která ji chrání. Jedna mladá respondentka z tohoto výzkumu, pracující jako pomocnice v domácnosti u bohatších lidí, to komentuje takto: *„Museli jsme začít pracovat bez toho, abychom zažili dětství“*. Mezi sunity jsou dívky pečlivěji zakryté a věří se, že jim to zabezpečí soukromí a uchrání je to od nebezpečí, která na ně čekají na veřejnosti. Mohou tedy pracovat po boku mužů v obchodech i továrnách. Rodiče to vnímají tak, že neznámá rodina, kterou dívka, ani rodiče vůbec neznají, zaručí dívce bezpečí a soukromí stejně, jako dívkám v blízkosti mužů zaručí bezpečí a soukromí šátek. Opravdové soukromí a osobní život si však dívka může dovolit jen mimo rodinu, kde je pod neustálou kontrolou a zahlcena povinnostmi. V Turecku radikálové pořádají školy náboženství pro dívky. Kurdské dívky, které

v prostředí bídy a násilností, kriminality, klaustrofobie a neuspořádaných rodinných vztahů nevidí pro sebe žádnou naději, zde nacházejí ve veřejném prostoru osobní vztahy i doktrínu, která jim dává smysl a pomáhá přežít. Netouží po materiálních věcech, které by si stejně nikdy nemohly vzhledem ke své bídě dovolit. Ztotožní se s myšlenkou, že smysl jejich života je v mateřství, v kruhu rodiny. Dívky také touží připojit se ke gerile. Představují si život v gerile podle vyprávění rodiny, neustále se mluví o členech rodiny, kteří se ke gerile připojili a také si utvářejí názor podle televize, která ukazuje, jak spolu chlapci a dívky ve vší počestnosti tančí a zpívají a proslaví své rodiny. Když se dívka připojí ke gerile a žije v horách, není to pro rodinu hanba. Pro dívku je to jediná možnost, jak zasáhnout do politiky, uvěznění dívky a účast na demonstracích je totiž pro dívku nevhodná. I zde funguje představa, že dívka je v kruhu gerily v dobrých rukou, v soukromí, stejně jako když pracuje v domě neznámé rodiny, kdežto ve vězení by byla na veřejném místě a tedy ohrožena. Vstup do gerily je naprostý opak klaustrofobické situace v rodině, je to možnost jak z ní uniknout [Darici, 2011].

2 Metodologie výzkumu

2.1 Cíl práce, výzkumná otázka

Cílem této práce je popsat životní cyklus ženy - Kurdky a obsah její kulturně definované genderové role během azylového řízení, a ukázat na něm kulturní konflikt, akulturační tlaky, příklady odlišného chápání lidských práv žen v kurdské migrantské komunitě a přispět k pochopení jevů, které toto prostředí významů ovlivňují, předurčují a vcházejí s ním do dialogu.

Budu se soustředit na problematiku „spontánního“ přijímání českých norem při akulturačním tlaku prostředí, který nebyl nikým plánován, na redefinice genderové role ženami migrantkami z Kurdistanu a jejich důsledky.

Ve své práci se chci dotknout problematiky ochrany lidských práv a prevence genderového a sexuálního násilí na ženách - migrantkách v jejich vlastní migrantské komunitě i při komunikaci se zástupci většinové společnosti.

Výzkumná otázka: Jak naplňují ženy Kurdky svou genderovou roli v pobytovém středisku, za jakých okolností ženy a dívky redefinují svou genderovou roli a jak dochází ke kulturním střetům, akulturačním tlakům a co je ovlivňuje.

Podotázky:

- Jaké jsou odlišnosti genderové role žen a chápání jejich práv v kurdské komunitě od české normy?
- Jak probíhá akulturace, redefinice genderové role a čím je způsobena?
- Jak na ženy působí dilema přístupu kulturního relativismu a kulturního universalismu v myšlení a jednání zástupců většinové společnosti? Za jakých okolností byla dána přednost lidským právům a kdy právům kulturním?

2.2 Výzkumná strategie

V kontaktech mezi uprchlíky a zástupci majoritních organizací je mnoho aspektů, které jsou nejasné, skryté a snad i skrývané. Kultura a mentalita uprchlíků je vzdálená, různorodá a v čase se může měnit. Také situace zástupců majoritní společnosti, kteří jednají s cizinci, je velmi specifická. Proto by nemělo smysl naslepo formulovat a ověřovat teorie, nebo hypotézy v kvantitativním výzkumu, pomocí statistických metod a kvantifikace. Také by zřejmě byla některá důležitější fakta opomenuta. Z praxe vím, že je dokonce nebezpečné si myslet, že máme plné pochopení, znalost a schopnost jednání s odlišnou etnickou skupinou lidí a vyplatí se respektovat komplikovanost jejich kultury a systému hodnot.

Kvantitativní výzkumná strategie by také nebyla schopna odpovědět na otázky, proč a za jakých okolností k jevům dochází. Při sběru dat v kvantitativním výzkumu by nemohl být použit dotazník - mám osobní zkušenost s tím, že klienti jej vyplňují jen s obtížemi, během této činnosti se chodí ptát mne i dalších zaměstnanců, takže my jej pro studenty vyplníme – důvodem je především problematické porozumění i jen trochu složitějším psaným textům (respondenti sice češtinu částečně ovládají, věty v dotaznících však bývají složité a někdy obsahují i odborné výrazy, což působí problémy).

Kvalitativní výzkumná strategie, kterou jsem zvolila, respektuje terén a odpovídá výzkumné otázce. Kvalitativní strategie může podat o situaci detailní informace a přispět k porozumění komplikovaným interakcím. Odpovídá jazykovým možnostem respondentů a jejich naturelu. Také proto, že většinu respondentů osobně znám, je uplatnění kvalitativní strategie vhodnější.

Kvalitativní výzkumná strategie *„umožňuje sestavit komplexní obraz prožívané reality zkoumaných jedinců, a také informovat o jejich názorech. Je flexibilní, dokáže reagovat na informace, které jsou získávané v přirozeném prostředí zkoumaných* [Topinka, 2012].

Kvalitativní výzkumná strategie je širokým pojmem, který v sobě zahrnuje různorodé přístupy. Jedním z nich je etnografická metoda výzkumu, kterou budu při své práci používat - etnografický výzkum kombinuje zúčastněně pozorování, rozhovory a analýzu dokumentů, případně i další techniky sběru dat.

Hammersley definuje etnografickou metodu jakožto „metodu, nebo soubor metod, které ve své klasické podobě zahrnují participujícího výzkumníka – etnografa, jenž se zkoumanou komunitou sdílí (ať již otevřeně, nebo uzavřeně) po delší dobu každodenní život a sbírá různé druhy dat pro vlastní výzkum [Hammersley in Dlouhá, 2012]. „Tento soubor metod není přesně definován svou podobou, jeho identifikačním znakem je společný cíl a hlavní myšlenka – důraz na komplexitu lidské zkušenosti, které se lze přiblížit pouze těsným a vytrvalým pozorováním lidského jednání, prostřednictvím kterého lze porozumět tomu, jak lidé dávají smysl světu okolo sebe [O'Reilly in Dlouhá, 2012]. „Etnografie však není pouhou metodologií – jedna z jejích významných složek je reflexivita, tedy vědomí, že data nejsou oddělitelná od výzkumníka, jeho hodnot a sociokulturních vlivů prostředí, ve kterém je výzkum prováděn [Hammersley in Dlouhá, 2012], „což poukazuje na silné propojení metodologie s teorií“ [Dlouhá, 2012].

2.3 Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Výběr vzorku reprezentuje problém. Jako informátorky byly vybrány žadatelky o mezinárodní ochranu - Kurdky a jejich dcery od věku, kdy se na ně začíná vztahovat naplňování genderové role, což se v rodinách může podle podmínek měnit, většinou od deseti let.

Kurdské rodiny se v PoS v průběhu výzkumu měnily, bylo zde ubytováno od tří do deseti různých rodin. Některé zůstávaly po většinu doby výzkumu, jiné odcházely, několik rodin pobyt přerušilo a opět se vrátily. Dohromady bylo zkoumáno asi 12 rodin převážně pocházejících z Turecka, ale i ze Sýrie a Iráku.

Některé informátorky z Turecka se vzdělávaly na školách, kde se učí turecky, byly gramotné a jejich hlavním jazykem byla turečtina, tyto plánovaly spíše menší

rodinu. Jiné informátorky byly negramotné, nebo se uměly jen podepsat. Informátorky ze Sýrie a Iráku si stěžovaly na problémy školství v zemi původu.

Dívky absolvovaly základní školu, nebo do základní školy chodily. Některé informátorky byly stále úzce spojeny s rurálními zvyky. Objevovaly se také rodiny s mnoha dětmi. Většina informátorek se vdávala velice mladá - ve věku od 14 do 22 let a jejich sňatek byl domluvený, ovšem ne vždy. Některé ženy měly samy vzpomínky na perzekuce v zemi původu, nebo v době výzkumu oplakávaly smrt příbuzného v osvobozeneckém boji v Turecku při chemickém útoku.

Prostředím výzkumu bylo Pobytové Středisko. Zúčastněné pozorování bylo realizováno i při výletech a volnočasových aktivitách mimo prostory PoS. V zařízení byli v době výzkumu Kurdové z Arméne, Turecka, Sýrie a Iráku. V pobytovém středisku jsou rodiny žadatelů ubytovávány v samostatných pokojích, sdílejí vybavenou kuchyňku, toalety a koupelny. Žadatelé si sami vaří, ženy se potkávají v kuchyňkách. Přátelství ženy navazují v etnických komunitách, ale také mezi ostatními žadateli, chodí se vzájemně navštěvovat. Žadatelé mohou používat společné pračky. Součástí pobytového střediska je výtvarná dílna, hudební, řezbářská a šicí dílna, děti mají možnost navštěvovat dětské centrum, které dopoledne funguje jako nízkoprahové centrum pro rodiče s dětmi a odpoledne ještě jako družina. Každý měsíc jsou organizovány nejméně dva volnočasové výlety mimo pobytové středisko. Žadatelé mohou k řešení problémů využít sociální pracovníky, například při objednávání k lékaři, ale i při sporech s ostatními žadateli, mohou s nimi řešit i mnoho dalších záležitostí. Žadatelé mohou využít služeb psychologa, nebo se o drobných problémech neformálně poradit s někým ze zaměstnanců oddělení práce s klienty, což je také běžnou praxí. Do pobytového střediska pravidelně dojíždí sociální šatník charity Hradec Králové. Klienti se mohou obrátit na charitu i v případě, že potřebují například kočárek, boty, nebo proplatit účtenku za léky. Žadatelé také čerpají další služby od neziskových organizací.

2.4 Techniky při sběru dat

Pro sběr dat používám dvě techniky a to jednak zúčastněné nestrukturované pozorování, které mi umožnilo zjistit, co jednotliví aktéři skutečně dělají a jednak rozhovor, který ukázal, co si o tom navzájem myslí, zjistil jejich postoje, stereotypy a motivy chování. Při sběru dat jsem zaujímala zároveň tři pozice: pozici výzkumníka - zúčastněného pozorovatele, pozici vychovatelky a pedagoga volného času. V roli výzkumníka jsem vedla nestrukturovaný, nebo polostrukturovaný rozhovor a prováděla zúčastněné pozorování. V roli vychovatele a pedagoga jsem už z podstaty své pozice zprostředkovávala české normy a hodnoty. V multikulturním kolektivu, který musí mít pravidla a jednotnou činnost, se tomu ani nelze vyhnout, ať je to při programu dětského centra, organizování výletů, nebo volnočasových aktivit pro dospělé. V této roli jsem při problémech, nedorozuměních, obtížných situacích vyjednávala, diskutovala jejich normy a hodnoty, nabízela naše a hledala řešení kulturních konfliktů. Některé z těchto náhodných rozhovorů jsem také zahrнула do výzkumu.

2.4.1 Zúčastněné nestrukturované pozorování

V případě zúčastněného nestrukturovaného pozorování v každodenním kontaktu s uprchlíky jsem pozorovala vzájemné interakce, chování jednotlivých aktérů a také jsem se soustředila na rozpor mezi tím, co deklarují a tím, co dělají.

Nebyl připraven žádný plán, čeho je třeba si v pozorování všimnout, co je důležitější. Téměř každé další pozorování a další rozhovor byly překvapující a dávaly mi náměty na vyhledání zkoumaného jevu v literatuře. To mi pak pomohlo se se zkoumanými jevy smířit, chápat je jako realitu a dále se na ně zaměřit, a to jak v pozorování, tak v rozhovorech. Terénní poznámky jsem si vedla nepravidelně.

Nevýhodou pozorování je subjektivní zobrazení skutečnosti, ve kterém se odráží dosavadní životní zkušenost, gender i etnická příslušnost výzkumníka. Přestože jsem vynaložila velkou snahu k získání nových informací, kvůli svým pracovním zkušenostem předpokládám, že jsem byla vnímavější ke sledování momentů

vzájemného neporozumění a to jak jazykového, kulturního, tak neporozumění našemu složitému, z pohledu cizince, iracionálnímu systému a náznakům nedodržování rovnosti práv od kohokoliv ze zúčastněných. V obecné rovině lze zúčastněné pozorování definovat jako relativně nestrukturovaný způsob sběru dat v přirozeném prostředí studovaných lidí. Je to „metoda, při níž se pozorovatel účastní denních aktivit, rituálů, interakcí a událostí studovaných lidí jako jeden ze způsobů učení se explicitním a implicitním (tacit) aspektům jejich kultury“ [DeWalt et al. in Hejnal, 1998, s. 260].

2.4.2 Nestrukturovaný spontánní rozhovor

Nestrukturovaný spontánní rozhovor nemá přesně dané téma a umožňuje hovor o běžných tématech všedního dne. Dochází k němu spontánně v každodenním styku a je vhodné ho použít v kulturně odlišném prostředí s jinou hodnotovou strukturou.

Snažila jsem se porozumět nejen obsahu, ale i jejich základnímu pocitu ze vzájemné interakce. Nestrukturované rozhovory nebyly nahrávány.

2.4.3 Polostrukturovaný rozhovor

Každý rozhovor byl veden individuálně, sebrané informace byly ovlivněny podmínkami a dynamikou vzájemné interakce, otevřené otázky nebyly vždy kladeny přesně za sebou, podle okolností byly přeformulovány tak, aby vyhovovaly informátorům a jejich porozumění. Během výzkumu jsem zjistila, že původně naformulované otázky jsou nesrozumitelné, používají zbytečně dlouhá souvětí a méně známá slova. Je možné, že v určitých momentech byl rozhovor neformální. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje vzájemné ujasňování si otázky a odpovědi, což je v tomto terénu vzhledem ke složitější komunikaci nutné. Tento typ rozhovoru ponechává dostatečnou volnost pro nová nepředpokládaná témata.

Nevýhodou byla složitost následného zpracování, prepis a analýza, protože rozhovory neměly stejnou strukturu a jednotlivá témata se vracela. V rozhovorech jsme se dotkly témat, kdy informátorky požádaly o to, aby informace nebyly z různých

důvodů zveřejňovány, což jsem respektovala. Tyto poznatky posloužily k většímu pochopení tématu.

Mám pocit, že jsem se některé podrobnosti nedozvěděla, protože pro většinu respondentů nejsem anonymním tazatelem. Jsem si vědoma omezených možností rozhovoru v tomto terénu a toho, že cílem není zjistit objektivní realitu. Mojí snahou bylo porozumět názoru jednotlivých subjektů, jejich obavám, potřebám, hodnotám a normám. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány se souhlasem mluvčího, případně zapisovány po ukončení rozhovoru.

Snažila jsem se, aby dotazovaná neodpovídala s cílem mne potěšit, což se pravděpodobně ne vždy podařilo. Kaufman uvádí mnoho postřehů z vedení rozhovoru - dobře vedený rozhovor je spíše podobný konverzaci a z větší části je setřena hierarchie tazatele a dotazovaného. Pokud se tazatel chce něco dozvědět, musí na dobu rozhovoru přijímat a respektovat mluvčího jako osobu a tím alespoň částečně i jeho stanovisko. Tazatel nemusí být neutrální, může a má zachovat v nejdůležitějších věcech svou vlastní pravdivost. Tazatel se musí zbavit všech svých morálních úsudků tak, aby měl místo na pochopení systému hodnot a názorů druhého [Kaufmann, 2010].

2.5 Otázky při sběru dat

Na začátku výzkumu byly otázky zaměřeny na interakce informátorky s lékařem gynekologem jakožto zástupcem většinové společnosti. Zjistila jsem, že otázky, které jsem naformulovala, byly pro informátorky nepoužitelné, a po delším snažení jsem je shrnula pouze v body, kterých jsem se při rozhovorech držela. Tyto body jsem vysvětlila pokaždé jinak, dle jazykových a dalších možností tak, aby tomu informátorka rozuměla.

Pozměněná témata polostrukturovaných rozhovorů s informátorkami byla následující:

- stud, ctnost,

- plánování rodičovství, antikoncepce, partnerství,
- porod, mateřství,
- co na to říká lékař.

Později když jsem přeformulovala výzkumnou otázku i podotázky, využívala jsem spíše nestrukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování.

2.6 Průběh výzkumu

Na začátku výzkumu jsem chtěla zkoumat komunikaci lékaře gynekologa a pacientky Kurdky - dotknout se její základní role ženy jakožto matky a manželky, a zjistit postoje žen k cudnosti, plánování rodiny, mateřství a také postoje, rozhodování a priority lékaře. Z předběžných rozhovorů jsem věděla, že lékař je konfrontován s kulturním konfliktem.

Rozhovory s lékaři se zvrhly do nestrukturovaného rozhovoru s lehce, až těžce xenofobním obsahem, svalováním viny za nedodržování práv informátorek na kolegy, ale někdy i ochotu respektovat lidská práva migrantek i přesto, že by lékař osobně riskoval kulturní konflikt s mužskými členy rodiny. Od zkoumání postojů lékařů jsem upustila z dalších důvodů - některé odpovědi byly vyhýbavé, některé přímé, nekorespondovaly s odpověďmi informátorek. Vzorek zkoumaných lékařů by bylo nutné rozšířit a bylo by obtížné získat důvěru lékaře v cizím městě, a to ještě v případě, že se ho budu ptát na to, jestli porušil práva klientky, když oba víme, že ano. Problém jsem tedy začala nahlížet pouze z pohledu tazatelky a na základě získaných dat jsem dále upravila výzkumnou otázku i podotázky.

2.7 Analytické postupy

Analýza textu byla ovlivněna mou zkušeností v rámci sociálně kulturního kontextu ČR. Součástí analýzy je srovnání českých a kurdských norem z pohledu zástupce majoritní společnosti. Je jisté, že kvůli tomu některá data a koncepty nebyly

z tohoto důvodu analyzovány, nebo byly tímto zkreslené. Ve výzkumu bylo sebráno více dat, než bylo analyzováno. Výběr dat (citlivost na některá témata) byl také ovlivněn tíživou generovou problematikou v ČR.

Součástí analýzy byl zápis rozhovoru a tím daná redukce dat. První rozhovory byly zaznamenány doslovně. Později byla zaznamenána pouze relevantní data, vypuštěno bylo upřesňování odpovědí, problémy překladu a osobní informace.

Úkolem analýzy bylo zjistit, která hlavní témata se v rozhovorech objevovala. Rozhovory byly rozděleny na jednotlivé tematické segmenty a seřazeny nejprve podle popisného kódu, a to pro dívky i ženy odděleně. Samo o sobě to nevedlo příliš daleko. Později byly použity kódy vyjadřující smysl textu, jako v tomto případě učení genderové roli. Redukce a analýza dat probíhala současně.

Rozhovory jsem srovnávala s pozorováním. Několikrát se mi stalo, že jsem některé informace úplně vypustila, neviděla, protože pro mne bylo nemožné, že by se něco takového mohlo dít. V případě, že jsem si je připustila, snažila jsem se kriticky pochopit smysl, důvody a podmínky, které k nim vedou. Bohužel to bývalo až po prvotní analýze a většinou na základě vyhledané literatury. Později jsem pochopila, že to, co nechápu, je ve smyslech a významech dané kultury někdy správné a jednotliví aktéři jednají v rámci kultury jako čestní lidé.

2.8 Hodnocení kvality výzkumu, sebereflexe

Kvalitativní výzkumná strategie je charakteristická vysokou validitou a nízkou reliabilitou, opětovné zkoumání by mohlo dojít k odlišným výsledkům. Data by neměla být zkreslena osobními preferencemi a subjektivními názory.

Snažila jsem se reflektovat svoje postoje, socializaci ve střední třídě a alespoň si je uvědomovat, k čemuž mě vedl sám výzkum. Ke konci výzkumu jsem již dokázala chápat a někdy i oceňovat motivy a jednání, které bych předtím odsoudila. Uznala jsem, že jinde je to jinak správně. Data jsou tedy zkreslena osobními preferencemi i normami a hodnotami společnosti ČR, ale toto zkreslení se podstatně zmenšuje mírou schopnosti

tyto osobní preference a zakotvení ve vlastní kultuře vnímat, připustit a ve výzkumu reflektovat, poznávat, kde a v čem se projevují. Při nestrukturovaných rozhovorech jsem se nesnažila držet se nějakého tématu, pouze jsem se snažila pochopit a rozumět.

Do výzkumu jsem zařadila i některé rozhovory, které jsem vedla v pozici pedagoga, kulturního zprostředkovatele. Mezi pedagogem a dítětem, či klientem, může být (a dle mého názoru má být) vstřícný pracovní vztah, který do rozhovoru přináší osobní zaujetí.

Někdy mne blízký kontakt s jinými hodnotami bavil, jindy velice překvapil, děsil i rozčiloval. Většinou to bylo v případech, kdy jiné normy chování a hodnoty ve mně vyvolaly emoce a ohrožení - pamatuji si den, kdy jsem celou dobu řešila, jak a zda vůbec mám na situaci z výzkumu zareagovat. V rozhovorech jsou pak tyto emoce zjevné z mých reakcí, v tu chvíli nereflektovaném akulturačním tlaku z mé strany. Ze strany informátorek jsem také někdy cítila akulturační tlak, nejcitlivěji jsem reagovala na jejich upřímné odsouzení, pohrdání, když si o mě myslely, že jsem špatná žena, a to přesto, že ve své kultuře bych za stejnou situaci dostala neutrální hodnocení. Největší akulturační tlak pro mne byla ztráta cti, důstojnosti, sociálního postavení, statusu, nepřijetí.

2.9 Etické otázky výzkumu

Pro výzkum bylo podstatné, že jsem během výzkumu zaujímala dvě role - jak roli výzkumníka, tak roli vychovatelky, tedy pozici, která zprostředkovává hodnoty a normy ČR.

Před začátkem polostrukturovaného rozhovoru jsem klientce vždy vysvětlila účel rozhovoru a jeho dobrovolnost. Pokud jazykové možnosti informátorky nebyly dostačující, byla u rozhovoru překladatelka z komunity, která nejprve sdělila účel rozhovoru a zabezpečení anonymity, dobrovolnost i možnost ukončení ze strany informátorky. Informátorky věděly, že o některých věcech mluvit nemusí a rozhovor mohou regulovat. Ženy využívaly možnosti měnit téma polostrukturovaného rozhovoru velmi rády a často. Kromě toho jsem záměrně viditelně používala nahrávací zařízení

a také jsem si zapisovala. Před rozhovorem i průběžně během rozhovorů jsem podotýkala, že nechci vědět nic, co by mohlo ohrozit například azylovou proceduru. A to se mi podařilo. V roli výzkumníka jsem se vyvarovala hodnotících soudů k výpovědím.

V roli vychovatelky jsem prováděla zúčastněné pozorování. Z podstaty své pozice zprostředkovávám vědění o ČR, o normách a hodnotách většinové společnosti. Když jsem hovořila s dívkami i jejich rodiči, nemohla jsem se tedy vyhnout hodnotícím soudům a zprostředkování poznání o kultuře v ČR. Také jsem dávala doporučení, vedoucí k dodržování různých nařízení. V rámci programu dětského centra jsem děti, a vlastně i jejich matky, které do dětského centra přišly, disciplinovala a předávala jim hodnoty a normy ČR tak, aby byla naplněna bezpečnost a činnost dětského centra, obsažená v náplni práce. Všichni v té době věděli, že probíhá výzkum. Při analýze dat jsem v některých případech žádala o povolení, zda uvedené rozhovory a informace mohou striktně anonymně použít.

Vést výzkum v oblasti interkulturní komunikace je eticky extrémně náročné. Dochází k permanentní konfrontaci mezi hodnotami informátora a výzkumníka. Prvotní výzkumná otázka byla přeformulována také z toho důvodu, že lékaři vyjadřovali svou xenofobii a rasismus, a z nich vycházející jednání v míře, která se již nedala nekomentovat, zvláště proto, že se dotýkala životů jednotlivých mých známých a drahých lidí. Dalším problémem výzkumu v interkulturní komunikaci je různá míra akulturace a různá vůle k akulturaci, a to jak mezi generacemi, tak mezi pohlavími. Při pohledu na jednu situaci to, co jeden dovolí ve výzkumu uvést, to chce druhý zatajit, a naopak.

Tato práce je postavena tak, aby odpověděla dívkám na otázky, které jsem jim v době výzkumu před analýzou dat nedokázala zodpovědět. A to tak, aby se mohly podívat na svou situaci, kterou samy popisovaly jako problematickou z pohledu majority, z pohledu norem a hodnot ČR. Mrzí mne, že nejsem dostatečně zkušená na to, aby tato práce komunikovala s dívkami vlídněji a přesto dostála akademickým požadavkům.

3 Ženy

Genderová role ženy stojí na několika pilířích: ústřední je čest/cudnost, potom poslušnost a úcta k manželovi, a mateřství. Po příchodu do azylového zařízení se ženy při naplňování své role musí vyrovnat se změněnými podmínkami.

3.1 Ctnost

Otázka ctnosti ženy není jen teoretickou hodnotou, přímo ovlivňuje život žen. Společným jednotícím prvkem kultury, který potvrzují všechny ženy, je cudnost, „čistota“ žen v intimní oblasti.

Žena a muž nemají nezávislou čest. Jejich čest je určována podle cti partnera. Čest ženy závisí na její ctnosti, kdy největší váhu má cudnost, a také na cti manžela, čest muže závisí na ctnosti ženy.

3.1.1 Čest ženy je závislá na mužích z rodiny

Během rozhovorů jsem si všimla, že když ženy mluvily o mužích, byla v jejich hlase často cítit úcta, pokud se zrovna nesmály tomu, jak muže přelstily. Ženy své manžele na veřejnosti kritizovaly jen málo a krátce, třeba slovy „on mě nemiluje, ale miluje děti, to je nejdůležitější“.

Žena tedy nemůže kritizovat otevřeně manžela, protože pak by pohana padla i na ni. To by ji a celou rodinu diskvalifikovalo nejen v sociální hierarchii, ale také vyloučilo ze systému solidarity: „*Když je manžel špatný, nepomáhejte jim, nemá to cenu, celá rodina je špatná*“. To mimo jiné znamená, že žena proti muži nebude veřejně svědčit, ani např. při velmi závažném domácím násilí.

Když jsem v rozhovorech kritizovala svého manžela, klientky pro něj často nabídly nějakou omluvu tak, aby z toho vyšel se ctí a tím i já si pro něj zachovala čest. Ženy aplikují normy ze země původu v rámci pobytového střediska, jejich komunikační strategie je založena na tom, že si vzájemně potvrzují čest.

V závažných situacích jsme se shodly na tom, že všichni muži jsou špatní. Toto však nebylo nikdy řečeno o vlastním manželovi, možná jen naznačeno o manželovi jiné ženy.

Vzhledem k nižšímu postavení žen, žena muže nekritizuje ani v maličkostech. Muž ženu v určitých věcech, např. že je neposlušná, kritizoval otevřeně.

3.1.2 Závislost cti muže na cti ženy

Čest muže je závislá na ctnosti ženy – „zdrženlivosti, cudnosti v intimní oblasti“. Ženy si zároveň uvědomují, že namuse (čest jejich muže, úcta, které se muž těší), je odvozena od její sexuální čistoty – cudnosti i její pověsti a mravnosti, Manželé mají do určité míry provázanou individualitu a společnou čest, jejímž narušením vzniká důvod pro zločiny ze cti. Všechny ženy udávají, že vztah mimo manželství by byl pro rodinu velký problém. Některé udávají i možnost zločinů ze cti, které lze vysvětlit narušením cti muže. Vdaná žena: „*Kdyby se to stalo v mojí rodině (mimomanželský vztah), byl by to velký problém, moc by hubovali, to víte, jsou různé rodiny, někde může dojít i k něčemu horšímu*“. Velmi pravděpodobně se tato společná čest vztahuje do jisté míry i na jednotlivé širší rodiny a kmen. Je-li však čest a práva ženy porušena mužem, musí ženu ochránit, nebo materiálně zabezpečit mužští členové její původní rodiny.

3.1.3 Hodnocení majoritní společnosti

Ženy hodnotí příslušníky hostitelské země podle měřítek kultury země původu, tak jak jsou zvyklé, jak se navzájem hodnotí mezi sebou. Pokud dotyčný obstojí, získává čest a je možné se s ním bavit osobně.

Příklad 1.: Hodnocení podle genderového stereotypu dívkou

(Podobný rozhovor probíhal často, někdy nebyl tak nápadný a byl rozdělen do několika dní. Probíhal jak se ženami, tak s muži, vždy po nějaké době, pravděpodobně ve chvíli, kdy začala být komunikace osobní. Ke konci výzkumu jsem

byla, bez mého svolení a s protesty, přiřazena k muslimům. Průběh rozhovoru byl následující:

Dívka: *Kouříte?*

L: *Ne, nikdy.*

Dívka: *Pijete?*

L: *Ne nikdy (a vysvětluji, jak to dělám na Silvestra).*

Dívka: *Když jste s manželem osmnáct let a nepijete a nekouříte, to byste byla u nás čistá žena.*

Dívka: *Pila jste někdy?*

L: *Ano, jednou v osmnácti jsem to vyzkoušela, abych věděla, jaké to je.*

Dívka: *Kolik jste toho vypila, kolik lahví? (zní velmi zklamaně)*

L: *Ale prosím tě, jednu skleničku vína, a pak jsem byla v náladě a pořád jsem se smála a tak jsem zjistila, že to není to, co chci a od té doby jsem už nepila¹.*

¹ Původní předsudek Kurdských žen proti Čechům: všichni Češi jsou opilci, chodí na diskotéky, do barů a do restaurací. České ženy, hlavně ty, které neznám, jsou většinou špatné, zkažené, necudné. V komunikaci a vztahu se mnou však i dospělé ženy zjistily, že to neplatí pro všechny. Ve vztahu se mnou byly ženy velice korektní, tolerantní, chápavé a odpouštěly mi i drobné prohřešky (pouze když jsme organizovali odpoledne kubánské hudby a tančila jsem s Kubánci, naprosto jsem se ztrapnila).

Příklad 2.: Hodnocení podle generového stereotypu mužem

Muž: *Jste vdaná?*

L: *Ano.*

Muž: *Jak dlouho jste s ním vdaná?*

L: *Patnáct let a tři roky jsme spolu chodili* (překladatelka z komunity dodává: je vdaná 18 let).

Muž: *Osmnáct let, to už se asi nerozvedete že?*

L: *Ale jo, zítra.*

Muž strnul, ale ve vteřině se začal smát a pochvalně dodává: *My jsme spolu teprve šestnáct let, já mám taky v manželství problémy. Moje žena mě neposlouchá, je tvrdohlavá. To vy určitě manžela posloucháte, že.*

Na obou příkladech je vidět, jak migranti i po delším pobytu v ČR nemají znalost o životě společnosti ČR. Muž ví, že v ČR je obvyklé být vícekrát vdaná a tak se ptá na upřesnění. Poznámka o poslušnosti manželovi byla myšlena zcela vážně a byla to pomoc, abych mohla podpořit svou důstojnost.

3.1.4 Strategie uchováající čest

Protože čest a cudnost jdou ústřední hodnotou, která zakládá vztah muže a ženy, ženy uvažují o tom, jak čest a cudnost ochránit. Vycházejí přitom ze schématu/normy, že v případě znásilnění je na vině žena, která zavedla příčinu, aby se muž dopustil daného činu. Tento koncept je při tom v příkrém rozporu s českou představou i trestním řádem, že na vině je apriory muž, který nerespektoval vůli ženy. Strategie uchování cti jsou tedy konfrontovány s českou normou a vzniká nutnost měnit strategie, aby slušná žena byla ochráněna.

Na začátku byly odpovědi, týkající se odpovědnosti ženy za případné znásilnění, nebo i jen obtěžování, shodné napříč kulturně ekonomickým spektrem komunity. I vzdělané ženy, jejichž životní styl a názory jsou blízké těm našim, tvrdí, že:

- Příklad 1.: Víra v moc ctnosti – žena: „*Když je žena dobrá, ctnostná, nemůže ji muž znásilnit*”.
- Příklad 2.: Ctnost se chrání sama - žena: „*Ne, nebojte, ty děti nikdo neznásilní, ani je nebude obtěžovat, ta maminka je dobrá, je to také muslimka, já ji znám. Když žena dobrá, tak muž dobrý. Když žena špatná, tak muž špatný. Když je žena dobrá, nikdo neznásilní její děti*“.

Ctnost se tedy podle respondentek chrání sama. Ctnostná žena vychovává své děti ve ctnosti, slušnosti a tak je také nikdo nemůže znásilnit. Odpovědnost za sexuální obtěžování, nebo znásilnění má žena, protože je vyzývavá. Muž ctnostnou, slušnou ženu neznásilní.

Klientka středního věku: „*Když se žena odhaluje, muži (myslí muslimy) si vždy myslí, že to dělá proto, aby si jí všimli a dělali jí nabídky, a tak to dělají. Horko, místní zvyklosti, móda se nepřipouštět*”.

Při prevenci sexuálního násilí jsem pro vysvětlení uvedla příklad mojí známé, která byla znásilněna okolo sedmé hodiny večer v malém parčíku, když se vracela domů ze školy. Komentář klientky byl následující:

- Příklad 3.: Komentář ke znásilnění – klientka, mladá matka: „*To je hrozné, já to říkám, tady je mnoho špatných žen*“.
- Po vysvětlení, že to byla dobrá žena, to klientka komentuje slovy: „*To je hrozné (vrtí nevěřičně hlavou), já se tady v Evropě tak bojím, i o děti se bojím*“.

V reakci na kulturní zprostředkování se ženy cítí dezorientovány. Skutečnost, že jejich strategie v nové zemi nefungují, vyvolává strach. Hodnotu ctnosti používají k vyjednávání sociálního statusu/sociálních pozic.

Pozorování- muž kritizoval oblečení sousedky, která přišla na návštěvu, a kvůli necudnému oblečení ji i vyhodil z pokoje. Žena z toho měla deprese. Po incidentu byla žena velmi nervózní, stěžovala si na bolesti hlavy. Mrzelo ji, že má problémy se sousedy, že o ní povídají, že není dobrá žena.

Je tedy zřejmé, že i když rozhoduje muž, důsledky nese žena, odpovědnost má žena, muži se nekritizují. Jestliže dojde k incidentu, menší morálku má jistě žena. Žena, která není ctnostná, nemá žádnou hodnotu pro společenství a muži ji nebudou chránit. Muž má možnost rozhodovat o všem, ale zde jakoby se nerozhodoval, byl jen chudák sveden.

3.2 Manželství – poslušnost, závislost

Generovou rolí ženy v manželství je mít k manželovi úctu, být cudná a být poslušná. Oporou ženy jsou muži z její rodiny, kde se narodila, ti také brání její práva a chrání ji. V případě nutnosti poskytnou ženě materiální zázemí, proto není na manželovi absolutně závislá.

3.2.1 Postoj k domluvenému sňatku

Lidská práva tak, jak je vidí evropská společnost, byla možná porušována už v zemi původu tím, že se ženy podřídily domluvenému sňatku. Ženy však rozhodnutí svých rodičů, manželů, bratrů, spíše potvrzují jako dobré, jsou tedy poslušné a rozhodnutí rodičů nezpochybňují. Ženy z počátku migrace neměly větší znalosti o evropských lidských právech, než já o právech muslimek.

V rámci komunity ženy vnímají svá práva v kontextu smyslů a významů komunity, nejsou to však evropská lidská práva, která jsou pro ně naprosto cizí. Některé ženy žijí v manželstvích, která byla domluvena a jediné, co mohou ženy při akulturačním tlaku udělat, je přemýšlet o situaci jinak.

Příklad 1.: Domluvený sňatek v zemi původu – klientka: „*Můj budoucí manžel, bratranec, k nám přišel a říkal: Já chci tu dívku za ženu. Když mi ji nedovolíte, tak já*

nechci jinou ženu, neožením se. Můj manžel se na mne zeptal u známých, jestli uklízím a jsem dobrá. Když mu řekli, že jsem dobrá, že uklízím, tak požádal moje rodiče o moji ruku. Nejdříve jsem nechtěla. Maminka mi ale řekla, proč ty nechceš, on dobrý, nakonec jsem svolila”.

Respondentky uvádějí, že svoboda rozhodování nemusí být vždy to nejlepší řešení. Většina manželství respondentek byla domluvená ve velmi mladém věku, nebo uzavřená za výslovného souhlasu rodičů. Pro své dcery respondenty deklarují svobodné rozhodnutí o životním partnerovi.

Příklad 2.: Postoj ke svobodě volby manžela - paní ze Sýrie: „*V Sýrii si lze vybrat partnera i samostatně, i proti vůli rodičů, ale je to považováno za nešťastné rozhodnutí, které velmi často povede k problémům mezi manželi, rozvodu, přijetí druhé ženy. Nezávislé rozhodnutí je spojeno s vlastní odpovědností. Ty říkáš ano, já říkám ne, ty za mnou potom nechod, že máš problém. I moje dcery si budou moci v ČR vybrat manžela samy”.*

3.2.2 Poslušnost manželovi, závislost na rozhodnutí mužů

Poslušnost manželovi je podle žen důstojná a úctyhodná ctnost, manžel rozhoduje, ale je to přirozené, protože pak má odpovědnost. Pod akulturačními tlaky jsou ženy přinuceny přizpůsobovat se a dělat kompromisy. Ženy např. deklarují, že potřebují svolení od manžela k vyšetření, nebo zákroku na gynekologii.

Příklad 1.: Poslušnost manželovi, skupinový rozhovor: Lékař v ČR vyžaduje souhlas manžela a to minimálně před zavedením antikoncepce, porodem, potratem a je to tak v pořádku. Z dalších osobních rozhovorů vyplynulo, že veřejná deklarace poslušnosti manželovi v této oblasti se klientkám jeví jako něco normálního, důstojného, spravedlivého. A tedy je to neomezuje. Ženy byly v osobních rozhovorech upřímnější a dodávaly, že manžel sice principiálně o všem ví, ale jestliže je mimo domov a potřebují si dojet k lékaři, nemusí mít písemný souhlas, nebo se nemusejí přímo ptát. Nepřítomnost manžela někdy ženy řešily tak, že se o dovolení dotazovaly mužů z širší rodiny, nebo komunity.

Příklad 2.: Vysvětlení odpovědnosti a práva muže rozhodovat – paní ve středním věku: „*Odpovědnost za potrat má manžel, když žena zemře kvůli tomu, že si někdy nechala udělat potrat, manžel také hlídá děti. Když žena kvůli těhotenství zemře, on hlídá děti*“.

Příklad 3.: K návštěvě gynekologa nebyl potřeba souhlas manžela - jen jedna stará paní: „*Manžela to nemusí zajímat, a je mu to jedno*”.

Je možné, že to souvisí s tím, že v islámské tradici již starší ženy nemusí být tak hlídané, nebo s tím, že s věkem dochází k redefinici poslušnosti.

Některé ženy chodí na gynekologii samy, bez doprovodu manžela, protože „*Je to přeci lékař*”, jiné ženy vždy doprovází manžel, který např. čeká venku v čekárně.

Příklad 4.: Akulturační tlak, žena je okolnostmi přinucena lhát, aby mohla k lékaři - ve městě, kde ženy žijí, je sice gynekoložka, ale ta odmítá pacientky ošetřit. Žena má svolení navštívit pouze gynekoložku a tak tvrdí manželovi, že její gynekolog je žena. Manžel ji někdy odveze a čeká v čekárně a myslí si, že pan doktor je žena. Hodně jsme se smály, když mi to vyprávěly. Ženy se dostávají do jiných sociokulturních kontextů, žena začíná lhát, aby byla ošetřena. Klientka: „*Doktor Novák je dobrý doktor. Můj manžel neví, že mne kontroluje vnitřně. Manžel se mne jednou zeptal: Tvoje doktor je pán, nebo žena? Já řekla, že žena, není muž* (smích). *On nesmí vědět, že to je muž. A pak jsem se ho zeptala a co tvůj doktor, je to žena, nebo muž?*“ Všechny ženy v etnické komunitě jsou poučeny, že mají lhát a potvrdit, že lékař je žena.

Životní podmínky v ČR a adaptace na ně vede ženy k „neposlušnosti“. Jejich adaptační strategie v této podobě vede k akulturaci. Ženy se do jisté míry stávají nezávislymi. Tato nezávislost však není vždy ze strany majority podporována.

Příklad 5.: Ženě jsou upírána práva. Lékař potvrzuje tradiční normy nerovnosti a poslušnosti ze země původu kvůli strachu z muslimů - jedna z žen si stěžovala na to, že lékař jí ani před operací ani po ní zákrok nevysvětlil a hovořil pouze s manželem.

Ten ji později **neinformoval**. Žena uváděla situaci jako problematickou a snažila se na základě některých dílčích informací zjistit, co jí vlastně bylo². Žena není rezignovaná, chce mít přehled a tím jistou kontrolu o svém zdravotním stavu. Lékař jako zástupce majoritní společnosti předpokládal určité kulturní potřeby žen v rámci svých stereotypů a neověřoval si je. Nedodržel etický kodex pacienta a zdravotní stav pacientky vysvětlil pouze jejímu manželovi.

Žena se na veřejnosti musí chovat určitým způsobem, nic to však nevyjadřuje o jejích přáních. Přestože žena například uvede, že má lékař jednat s mužem, nemusí to znamenat, že jí to vyhovuje, že si to přeje. Všeobecným názorem však je: „*je dobré informovat manžela a mít jeho svolení při vyšetřeních lékaři muži v případě ošetření muslimských žen*“ [Ivanová et al., 2005].

Závislost na mužích u těchto žen v mnoha oblastech stále trvá.

Příklad 6.: Důsledkem poslušnosti je, že si ženy neuvědomují odpovědnost za sebe sama - ženy reflektují vlastní život bez pocitu své odpovědnosti za situaci, ve které se nachází. Problém je pro ně, že jim nikdo nepomohl, ne v tom, že já sama se mám jinak chovat. Jedna z klientek si stěžovala na to, že po ukončení azylového řízení nedostala žádnou pomoc v mateřství, nechápe vlastní odpovědnost, ani odpovědnost manžela za rozhodnutí mít další děti a uživit je. „*Ne peníze, tři měsíce brambory, rýže. Vůbec nám nepomáhali*“. Paní byla těhotná a v důsledku chudoby měla omezený jídelníček, dítě se ale díky kvalitní zdravotní péči narodilo zdravé. Žádná

² Lékař se potom při osobním rozhovoru se mnou bránil tím, že je pro něj prvořadé přání pacientky: „*Pro mne je prvořadé přání ženy. Jestliže si pacientka přeje, abych se bavil s manželem, jejímu přání vyhovím. Nic dalšího nezjišťuji*“. Lékař se možná jen vymlouvá. V tomto případě předpokládal určité domnělé kulturní potřeby ženy, resp. jejího manžela, které si však při osobním kontaktu neověřil. Dal přednost kulturním právům muže, před uplatněním lidských práv ženy, např. práva být alespoň informován o svém zdravotním stavu, neřkuli na základě toho sama rozhodovat o svém těle. V tomto případě žena uměla Česky málo, přesto však lépe, než její manžel. Lékaři tak skrývají, že se bojí muslimských mužů.

z mnoha granty oplývajícími neziskových organizací, zabývajících se uprchlíky, jí nepomohla.

3.2.3 Vyjednávání

V předchozím oddíle je uveden příklad, kdy žena v důsledku akulturačních tlaků obchází pravidla, neříká pravdu. Možnosti vyjednávání vyplývají ze závislosti žen na mužích. Ženy používají pro vyjednávání také nátlak, péči o děti, což je pro muže velká zátěž. Muži naopak svou pozici vyjednávají násilím a ženy to akceptují.

Ženy domácí násilí do určité míry přijímají a není pro ně důvodem k rozchodu. Mohou se za něj i stydět. Pokud však bylo násilí brutální a viditelné, a žena byla těhotná, zapůsobila na násilníka značná kontrola a domluva sousedů. Je možné, že těhotná žena má vyšší status.

Příklad 1.: Ochota k řešení rozvodu, neovlivněná normou přijímací společnosti – „Nevím, já ho nehlídám, ale domů nosí peníze, na diskotéku chodí všichni muži“. „To já, když by pán měl nějakou jinou ženu, tak mu řeknu, vezmi si všechny děti, starej se o ně a já udělám stop azyl a odjedu do Turecka. On ví, že je to hodně práce. Můj otec mi řekl - když tvůj manžel špatný, tak přijed' domů. Odejdu, nechám mu děti, on si to rozmyslí. Ví, že je to moc práce. Jsem madá a hezká, pět malých dětí patří manželovi, tak ať se o ně postará sám. Pak jsem mu řekla -taky si najdu jiného. To muži vadí.“

Příklad 2.: Domácí násilí - žena po domácím násilí: „Já vím, že když u vás manžel box, tak žena pryč, ale u nás to nevadí“.

Pokud domácí násilí nepřestoupí hranice, žena nemůže použít sociální kontrolu. Sociální kontrola nefunguje, protože by žena přišla o čest a proto si stěžuje bratrovi.

Příklad 3.: Akulturační trhlina mezi spřízněnými rodinami - podle rozhovoru se členem rodiny: V jiné rodině po tom, co manžel ženu zmlátil, zavolala paní svého bratra a stěžovala si na násilí od manžela i chování jeho rodiny k ní. Bratr vysvětlil, že „ženy jsou jako růže nesmí, se na ně sáhnout“. Vyhrožoval starší sestře manžela, ať svému bratru domluví, jinak ho zabije. Teta tedy přijela k rodině a velmi agresivně domluvila

dětem, aby neposlouchaly rodinu manželky a nestěžovaly si, nebo je zabije. Vynucovala na otci ráznou výchovu k cudnosti a poslušnosti. Pozvala celou rodinu do sousedního státu, kde bydlí, se slovy „*co já umím, nikdo na světě neumí*“. Rodina manželky je dle respondentky umírněnější a liberálnější, má jiné hranice chování k ženám.

3.2.4 Akulturační tlaky na přijetí základů české genderové role

Žena je pečovatelka, která zodpovídá za chod domácnosti a výchovu dětí, jak bude uvedeno v dalších kapitolách. Plní úkoly, které jsou jí delegovány, aniž by o tom rozhodla. Vyjednává se s ní na úrovni násilí. Situace migrace pak prohlubuje možné konflikty vyplývající z plnění úkolů. Migrační tlaky kladou na tyto ženy další nároky a povinnosti.

Na ženy jsou pak kladeny nesplnitelné nároky - nárok na splnění požadavků daných vlastní kulturou, i nároku přijímající společnosti.

Žena musí obsáhnout povinnosti, plynoucí z její genderové role ženy v původní kultuře, je na ni také kladen požadavek vyhovět alespoň základním požadavkům na roli ženy v české společnosti a to někdy i příslušníky vlastní rodiny.

Příklad 1.: Gramotnost - o negramotnosti matky rozhodl její otec. Otec a dcery se na matku zlobí, že neumí číst. Několikrát za mnou přišla s požadavkem naučit se písmena ve jménech jejích dětí. Rodina svádí na tuto ženu a její negramotnost některé své problémy, např. akulturační trhlinu a problémy v azylovém řízení. Manžel: „*A jak jste se vzali s manželkou, jak dlouho jste se znali před svatbou?*“ „*Vůbec jsme se neznali, šli jsme do domu k manželce a rodiče mi řekli, že se budeme brát a já to musel udělat. Chtěl jsem si s mou budoucí manželkou promluvit chvíli o samotě, ale nedovolili nám to. Já nevěděl, že neumí číst, u nás chodili všichni do školy. Jenom ji rodiče nedali do školy. Já chodil do školy sedm kilometrů. Dávám přednost tomu, aby žena měla něco v hlavě, uměla číst, před krásou*“.

3.3 Mateřství

„U nás všichni chceme, aby už děti byly velké a nezlobily“.

3.3.1 Plánování rodiny

Mateřství je pro ženy normou. Žena, která nemá děti, sociálně neobstojí. Na druhou stranu, péče o děti ženy nechápou jako aktivitu, která by je naplňovala. Přesto mají hodně dětí, rodiny jsou početné, některé ženy udávaly jako normu čtyři, až pět dětí, jiné ženy dvě, až tři děti.

Ženy udávají tři argumenty pro více dětí v rodině: hodně dětí je prevence proti druhé ženě (hodně dětí je prevence proti druhé ženě, která by měla také právo na stejný počet dětí - zatímco Kurdové z Turecka mají běžně jen jednu ženu, v Sýrii je druhá žena přijímaná možnost), řeší kurdskou otázku a je migrační strategií.

Příklad 1.: První argument - děti jsou prevence druhé ženy - paní ze Sýrie: *„Antikoncepce na mne nefunguje, spíme s manželem spolu tak jednou za měsíc. On ale nechce druhou ženu, protože máme pět dětí a to je hodně práce“.*

Podle rozhovorů je druhá žena v rodině dokladem, že v manželství nebylo něco v pořádku, pro rodinu ženy to bývá potvrzení, že ženich byl špatný. Žena s mužem několik dní nemluví a pak si zvykne. Pokud sňatek nebyl domluvený předem rodiči, je to pro rodinu potvrzení toho, jak jsou svobodná rozhodnutí mladých vedena přílišnou touhou po osobním štěstí a sexu, a malou úctou k rodině, tradici i Bohu.

Dalším aspektem v rozhodování o počtu dětí v rodině je sama Kurdská otázka.

Příklad 2.: Druhý argument - kurdská otázka - čtrnáctiletá dívka: *„Teta z Německa říkala, že to nevadí, že máme tolik dětí v rodině, že je to dobře, alespoň nás Kurdů bude víc“.*

Strategie migrace ve specifických podmínkách azylového řízení - pro muže je ženino tělo (pomocí plodnosti) nástrojem, jak ovládat výsledek azylového řízení.

Mateřství a narození dalšího dítěte zabezpečí nové azylové řízení a tím i nárok celé rodiny na další pobyt v zařízení, tedy nárok na dlouhodobý legální pobyt v ČR, který po pěti letech vede k udělení statutu dlouhodobého pobytu. Ten zakládá nárok na sociální dávky a zdravotní pojištění, tak jako ho mají státní příslušníci. Počet dětí tedy přímo záviselo na průběhu azylového řízení. Někdy je také názor ovlivněn neinformovaným očekáváním výše sociální péče žen samotných.

Příklad 3.: Třetí argument - nucené těhotenství = migrační strategie – „*Přestože se paní prokazatelně snažila zabránit dalšímu početí, manžel rozhodl z důvodů azylového řízení o početí dalšího dítěte. Rodina později opravdu dlouhodobý pobyt získala*“.

Argumenty pro menší počet dětí v rodině: rozhodnutí o emigraci není plně v rukou ženy, po přesídlení však zůstává péče o rodinu na ženě, přestože se zásadně změnilly podmínky. Muži někdy hrají automaty a tak mohou být i přes veškerou sociální pomoc materiální podmínky špatné.

Ženy byly zvyklé na podporu širší rodiny. Reflektují svou situaci jako horší, než jakou by měly v zemi původu. Mají často víc odpovědnosti než práva se samostatně a zodpovědně rozhodovat. Navíc jsou konfrontovány s normami majoritní společnosti, která jim chce nabídnout alternativy jak se rozhodovat a organizovat vlastní život.

Některé ženy si uvědomují, že počet dětí v rodině, který je běžný, je nad jejich síly.

Příklad 1.: Změna priorit, plánování menšího počtu dětí – paní, které se narodilo druhé dítě: „*Mám to horší, než moje maminka, jsem na všechno sama, mám hodně práce a jsem z toho unavená. Bylo nás pět sourozenců. Moje maminka mi říkala, že ani neví, jak jsme vyrostli. Maminka má teď další dítě. Když jsem byla malá, měla jsem babičky, tety, sestry, moje starší sourozence a ti pomáhali matce a starali se o nás. Teď jí také pomáhají. Chtěla jsem mít jen jedno dítě, ale manžel chtěl druhé, aby si mohli spolu hrát. Další dítě už nechci*“. Žena byla zodpovědná a aktivně řešila otázku plánovaného rodičovství.

Některé ženy však takovýto aktivní přístup k problému nevolí. Problém je ekonomický i kulturní:

- **ekonomický problém** - ženy nepřemýšlely o možnosti antikoncepce proti vůli manžela. I kdyby snad o této možnosti uvažovaly, byl by to finanční problém. Ženy totiž dostanou zdarma pouze kondomy, musí si o ně však osobně požádat zaměstnance, často muže, který má zrovna službu. Jiné druhy antikoncepce, méně nápadné, hrazeny nejsou a to ani žádnou neziskovou organizací.
- **kulturní problém** - některé ženy se také bojí, že ztloustnou, že antikoncepce je nezdravá a že zastavení, nebo snížení pravidelného krvácení zapříčiní, že se krev hromadí v těle a vytváří bolesti. Nereflektují, že další těhotenství také zapříčiní přírůstek váhy a zdravotní komplikace.
- **předsudky lékařů, strach z muslimů** - dílčím aspektem, který ovlivňuje plánování rodičovství, je stereotyp lékařů o migrantech. Manželé, kteří měli již hodně dětí, se rozhodli po konzultaci s ošetřujícím lékařem pro sterilizaci ženy. Obvodním gynekologem byl tento zákrok doporučen, přesto nebyl v nemocnici proveden. Paní se mne potom přišla zeptat, co s tím má dělat, že jí zákrok neudělali. Myslela jsem, že to není možné, že si to sama rozmyslela a klasifikovala jsem to jako bláznovství a paní jsem odbyla. Paní tedy byla odmítnuta dvakrát, aniž by něco udělala špatně. Později jsem při rozhovoru s lékařem zjistila, jak to bylo.

Příklad 4.: Přístup lékařů a jejich strach z muslimů ovlivňuje dostupnost antikoncepce - lékař: „Byli tam s manželem, on o to žádal s ní, věděl o tom. Měli to i písemně. Při tom zákroku, který paní měla, se sterilizace dá provést. Lékař se bál, sterilizaci paní neprovedl. Nemůžete se mu divit. Vždyť to znáte, potom se něco změní a on bude mít problémy.“

Není dítě jako dítě, chlapec je cennější, dívka méněcenná.

Příklad 1.: Upřednostnění chlapce - matka: „*Manželův bratr je venku, přijel se podívat na mého syna, rychle se musí hezky obléct, aby ho mohl vidět*“. Matka hezky oblékla syna, vzala sebou však i dcery.

Příklad 3.: Větší hodnota života chlapce, než dívky, nerovnost mezi pohlavími - matka hovoří o sobě před dcerou: „*Kamarádka mi říkala, přece si nenecháš udělat potrat, vždyť nevíš, jestli to bude dívka, nebo chlapec a co kdyby to byl chlapec*“.

3.3.2 Výchova dětí

Rozdílnost standardů péče o děti vychází ze sociokulturního zázemí, ale také z podnebí a dalších podmínek v zemi původu. Akulturační tlaky, vlastní nepohodlí, disciplinace majoritou, ovlivňují tradiční způsob péče o děti. Ve chvíli, kdy kulturní specifika jednoho etnika vyvolávají v druhém etniku emoci a ta překročí přijatelnou mez tolerance, došlo ke kulturnímu střetu.

Jiná norma pro oblékání dětí vytvořila kulturní konflikt a emoce, které vedly k akulturaci. V jistém případě standard péče o děti překročil českou normu. U zaměstnanců vyvolalo toto chování emocionální odezvu, překročením hranic tolerance.

Příklad 1.: Emoce- akulturační tlak - daná rodina nereagovala na vysvětlení a argumentaci možná i díky jazykové a kulturní bariéře. Nakonec se péče o děti v rodině do značné míry zlepšila potom, co jsem upřímně a velmi emocionálně vyjadřovala: „*Jak to dítě můžete nechat běhat nahaté v chladu! Mě samotnou to bolí, zlobím se na vás!*“ Otec rodiny měl oporu v kolegovi, který ho uklidňoval a vysvětloval, jak je to pro naše ženy důležité, aby byly všechny děti v tomto směru zabezpečené. Rodina emoce pochopila a pochopila i důležitost, jakou má standard oblékání dítěte v české společnosti. Děti potom chodily vždy dobře a vkusně oblečené. Řešení této situace proběhlo v chráněném prostředí s velkou znalostí terénu, k prospěchu rodiny, respektu

k nebezpečí a zarámována v mnoha kladných a příjemných situacích. Přestože je jazyk a kultura rozdílná, v základních emocích si lidé rozumí.

Ženy se ve výchově a péči o děti a domácnost snaží držet svých zvyků, o kterých ví, že fungují dobře. Děti vychovávají tak, jak se to naučily v zemi původu. Přestože jim byly opakovaně vysvětleny české normy a k nim příslušné vyhlášky a zákony, reagují často jen vnějškově, deklarací požadovaných faktů.

Matka, zabezpečuje ochranu a léčení dětí modlitbou.

Příklad 2.: Víra v moc Boží – „*Modlím se pravidelně, aby byly děti v pořádku a nic se jim nestalo*“. Žena to považuje za důležitější a účinnější, než děti osobně hlídat - i přes rady a upozornění, aby si své děti lépe hlídala. A její strategie je úspěšná.

Ženy se mohou i vymezovat proti Čechům, poukázáním na rozdílnost norem. Norma výchovy dětí střední vrstvy může být vnímána i jako negativní.

Příklad 3.: Akulturační trhlina - citace dívky: „*Maminka mi vynadala, když jsem se snažila s naším batoletem prohlížet obrázkovou knihu, jak jste mne to učila. Maminka říkala, že přemýšlím jako Češka. Proč si raději nejdu číst sama, že to malé děti nepotřebují. Maminka si takhle s batoletem nikdy nečte*“.

Postoj, který se týká nižšího postavení žen, je pak reprodukován i v rámci výchovy. Ženy své dcery vychovávají v tradičním postoji, že jako ženy nemají takovou hodnotu jako muži a musí poslouchat rodiče a manžela i za cenu vlastního utrpení a jejich čest je založena na sexuální zdrženlivosti, která je podmínkou života ve společenství.

Dospělá žena někdy zná normu v české společnosti, veřejně se k ní hlásí, deklaruje, že českou normu přijala, současně v soukromí trvá, lpí na tradicích vlastní kultury, např. kulturně podmíněné genderové roli dívky, která je pro ni jako matku výhodná, je spojena s matčinou genderovou rolí.

Příklad 4.: Akulturační trhlina, dívky rozeznávají deklaraci faktů od reality - citace dívky 14 let: „*Když jsem se o tom bavila s kamarádkou maminky, ta říkala,*

že vzdělání není pro ženu důležité, že žena má děti, musí se o ně starat. Ona vám odsouhlasí cokoliv, ale pak si to nemyslí. Stejně jako moje máma. Klidně vám řekne, že se bude snažit, abych se každý den učila a byla jsem pak vzdělaná, ale doma mi řekne, abych šla uklízet. Ona ví, co chcete slyšet”..,Matka vyhrožuje, že jestli nebudou doma pracovat, nepustí nás do školy”. Dívka v tomto příkladu vidí rozdíl mezi deklarací českého hodnotového systému a možností ho uplatnit při současném dodržování tradičního rámce genderové role, na které matky trvají. Dívka chce přijmout českou normu, ale vidí nemožnost splnit současně požadavky tradiční role a požadavky české normy.

4 Dívka- mezigenerační vazby

“Jednou mi matka říkala, že dívka, která neposlouchá, si nezaslouží žít”. “Je jedno, když dívka trpí, musí poslouchat, musí se vdát, když rodiče řeknou, to je náš zvyk”.

4.1 Ctnost

Dívky respektují kategorii cti, avšak naruší ji a jsou schopné uvažovat v českém kontextu. Z rozhovorů vyplývá, že dívky vědí, že normu panenství, čistoty, nemá cenu diskutovat. Přijímají to jako fakt. Panenství a věrnost ženy je jedna ze základních hodnot, která nemůže být změněna. Do značné míry hodnotí podle toho, jak člověk vyhovuje tradiční normě.

4.1.1 Základní hodnota

Příklad 1.: Potvrzení základní hodnoty panenství - dívka: *„No jo, to já bych taky nechtěla, aby se moje dcera zamilovala, ale sama pro sebe, to je jiná. Srdci neporušíš. Já vím, že kluci jsou hrozní, že vás opustí, udělají dítě a pak odejdou a škoda dítěte. To já vím, že nemůžete přijít domů s břichem a říct - jsem těhotná, nevím, kdo je otec. To nejde. Nechci s nikým spát. Chci to vydržet do svatby”.*

Socializace hodnoty ctnosti pomocí příběhu o zločinu ze cti: Příklad 3.: Socializace hodnoty - dívka, velmi rozrušená: *„Musím vám říct důležité věci, to se musí vyřešit. My se teď dost bojíme. Poslouchali jsme muže, když se bavili. Říkali, že někdo, pan XX. Když uviděl svou sestru, jak je oblečená v šortkách, tak ji vzal za obličej, za krk a že jí říkal, že ona je špinavá a už to nejde očistit a tak alespoň očistí sebe. Že ji dali (zakopali?) do lesa u města. Nemůžeme to tak nechat, musíme ji zachránit, musíme něco udělat”.* Ať už dívky rozhovor náhodou slyšely a informace se zakládají na reálné

události³, nebo jde o povídání historek, nebo to bylo jen účelové strašení, je zdůrazňování hodnoty panenství a věrnosti ženy součástí socializace dívek. Dívky, které již přijaly normy a hranice české společnosti, nejsou ochotny se s tím smířit a chtějí situaci měnit, je to pro ně bolestivé jako pro nás. Je možné, že stejně jako chlapci jsou i dívky socializovány pomocí příběhů.

4.1.2 Přístup dívek k sexuálnímu a genderovému násilí

V případě sexuálního obtěžování, nebo znásilnění má odpovědnost dívka - podrobně se tímto zabývám v kapitole ženy. Zde je uvedeno, jak toto reflektují už i nedospělé dívky.

Na základě pozorování vyplynulo následující: žádná z dívek a žen migrantek nezná svá lidská práva a zvláště si ani nedokáže představit jejich aplikaci na situace v běžném všedním životě, např. při návštěvě gynekologa, při rozvodu, pokusu o znásilnění, domácím násilí méně závažného charakteru, genderovém vydírání. Neznají také strategie řešení. Na své pozici jsem nezaznamenala, že by někdo preventivně hovořil na toto téma s muži.

Příklad 1.: Nevyžádané pozornosti

Nezletilá dívka: „*Pak taky jednou, když jsem šla ke dveřím, tak mně jeden muž předběhl a pak jako náhodou mě pustil první do dveří. Bylo mi to nepříjemné.*

³ Ve své rozsáhlé studii o kulturních právech migrantů uvádí Gabriele Britz soudní případy z 80. a 90. let, ve kterých příslušné německé soudy zohlednily kulturní odlišnost přistěhovalců z Turecka, jižní Itálie, či Řecka, kteří páchali závažné trestné činy. Přístup, který se orientuje podle zájmů potenciálních obětí, však konsekventně odmítá takovou benevolenci trestních soudů, protože opačný model degraduje určitou část přistěhovalcké komunity (tzn. zejména ženy) do role osob s nižší trestněprávní ochranou [Scheu, 2011].

L: *Řekla jsi to tatínkovi?*

Dívka: *Ne, to ne, to by byl strašný průšvih.*

L: *Proč?*

Dívka: *To by byl velký problém, velký* (popisuje, jak je nemožné to říct otci).

L: *Víš ještě o někom, kdo to zažil?*

Dívka: *Ano, ale to vám žádná neřekne.*

Předpokládám, že sexuální obtěžování postižené dívky i muži tají. Dívka ví, že když bude mluvit, zraní tím čest svých mužských příbuzných, kteří budou pravděpodobně velice silně reagovat. V rozhovorech uvedených v části Žena ukazují běžný stereotyp v myšlení – „*dívka, či žena, kterou znásilní, nebo ji obtěžují, si za to přeci může sama, protože je vyzývavá, protože je špatná žena*“. Dívky tedy budou mlčet a raději snášet ponížení a nepříjemnosti, jak jsou na to zvyklé v jiných případech. Možná zde hraje roli i zvyk neobviňovat muže a také jeho vyšší status - jednak jako muže a jednak jako staršího, než je dívka (starší má automaticky vyšší úctu).

4.1.3 Akulturace nemá vliv na posun nejdůležitější hodnoty - cudnosti

Pro pochopení dalšího textu musím uvést následující Příklad 1.: Socializace dětí, sebevražedný atentát za naši věc je hrdinství - pozorování: Chlapci i dívky si vyprávějí o tom, po kterém válečném hrdinovi dostal kdo jméno. Dívky i chlapci vyprávějí o svém jmenovci a jeho činu, např. bombovém atentátu, činnosti v gerile. Už pětileté děti vyprávějí otřesné příběhy o sebevražedných atentátech, např. případ staré babičky, která si na sebe vzala trhavinu a vyhodila do povětří vlak.

Děti prožívají a budou prožívat rozpor mezi svým přesvědčením, že položit život v boji, nebo při sebevražedném atentátu za kurdskou otázku, je hrdinství a přesvědčením majority, kde sebevražedný atentát za kurdskou otázku (za jakoukoli

otázku) je terorismus. Vraždy z politického důvodu jsou v ČR absolutně odmítány [Prudký, 2009].

V následujícím příkladu dívka nemůže pochopit pacifistické postoje a normy ČR. A také při kritice konceptu, že bezpečné prostory pro ženy jsou domov, generově izogamní skupina a gerila se dívka uzavírá.

Příklad 2. Rozhovor s dvěma staršími dívkami, mladší dívky přihlížejí, nebo si hrají kolem - V následující první části rozhovoru jsou hodnoty dívek ještě nezměněny.

Dívka: *Když jsem byla mladší, matka mi říkala, co ty jsi za mladou holku, když netoužíš být v gerile. Já se ve tvém věku chtěla stát bojovnicí. Znáte Beritan? Jak je o ní ta písnička a film? Já vám ho ukážu na internetu (ukazuje ukázky z filmu o mladé ženě v gerile). Ukážu vám konec toho filmu (mladá bojovnice Beritan je obklopena nepřáteli, ozbrojenými muži, ti se k ní začínají přibližovat, Beritan raději, než aby ji dostali, skáče z útesu).*

L: *To se do gerily přijímají dívky?*

Dívka: *Ano.*

L: *A jsou v gerile spolu holky i kluci dohromady?*

Dívka: *Ano, ale víte, dívky v gerile mají XXXXX, v češtině to slovo asi neexistuje, že nechodí na diskotéku s chlapci a tak.*

L: *V češtině to slovo je, ale už se moc nepoužívá, je to čest. A to si myslíte, že spolu nemají blízký kontakt, sex?*

Dívka: *Ne nemají, V gerile jsou jako bratři a sestry. Těch dívek se nikdo nedotkne, rodiče proti tomu nejsou, ani nikdo jiný.*

Dívka: *Jsou to hodní lidé, kteří přijímají do gerily opuštěné děti, dají jim najíst a postarají se o ně.*

L: *Kdo?*

Dívka: *Jeden pán.*

L: *Lidi, kteří přijmou dítě do gerily, jsou hajzlové.*

Dívka: *Ale ty děti už nikoho nemají, nikdo se o ně nepostará, on jim pomáhá.*

L: *Chlap, který přijme do války dítě, nebo velmi mladou dívku a postaví ji v palbě před sebe, nemá pind'oura, rozumíš mi?*

Dívka: *Ano, tu nadávku jsem už slyšela, tu máme v kurdštině také. Rozumím.*

L: *Protože je jasné, že dítě ve válce brzy zemře a dívka také, dětem to bere dětství. A také si myslím, že s tou ctí to není, jak říkáš. Nechod'te prosím vás do gerily, a kdyby vás nutili, tak vám pomůžu (nálada se zahustila, smutek, konec rozhovoru).*

Socializace v hodnotách původní kultury u těchto dívek již proběhla, dívky jsou konfrontovány s jiným hodnotovým systémem. Cítí, že nepřijímám a odsuzuji jejich normu a uzavírají se.

Příklad 2.: Výsledek nezamýšlené akulturace - v rozhovoru po půl roce se již původní hodnoty dívek pozměnily, hodnota ctnosti však zůstává.

L: *Tak co? Že nepůjdeš do gerily, vlastně jsem ti chtěla říct, že se musíte rozhodovat sami.*

Dívka: *Ne, jasně že ne, já se divím, že tam ty holky rodiče pouštějí, vždyť jsou tam s klukama dohromady a třeba se stane, že klukovi a holce nařídí, aby šli někam spolu sami střílet.*

L: *Četla jsem o tom, že tam v tradičních vesnicích věří rodiče tomu, že ti kluci ty holky **pohlídají**, že jsou tam dívky v soukromí a bezpečí a že jim tam, krom smrti, nic nehrozí, na rozdíl od toho, kdyby byli mezi cizími, nebo na veřejnosti. Jsou jako bratři a sestry.*

Dívka: *Stejně tomu nevěřím, jak si to mohou myslet, oni jsou tak blbí.*

Dívka: *Ptala jsem se na to mámy, jak tam ty holky můžou být společně s muži a ona mi řekla, že tam mohou jít jen čisté dívky, né jako já.*

L: (Začala jsem se dost šťastně smát) *No ty tam fakt nemůžeš.*

Dívka: *tváří se zaraženě a uraženě. Co tím myslíte?*

L: *Nějak jsme to uhladila.*

Dívky změnilý názor na vztahy v gerile, redefinovaly prostory bezpečí, hodnota ctnosti ale zůstává. Dívky tématizovaly moje předešlé odhady, že dívky a chlapci o samotě v lese nemusí mít vždy jen sourozenecké vztahy. Důsledkem akulturace dívky již nechápou panenství a čistotu dívky jako všemocnou pasivní ochranu proti sexuálnímu obtěžování, násilí, nebo svodům, přesto je pro ně nezpochybnitelnou hodnotou, kterou je však třeba aktivně chránit. Překvapilo mne, že dívky nerozváděly mou informaci o rychlé smrti dětí v boji, které jsem v prvním rozhovoru hlavně uváděla.

4.2 Poslušnost

Socializace poslušnosti a nerovnosti je základ osobních vztahů v dospělosti. Součástí osvojování genderové role je přijetí nerovnosti a nižšího statusu ženy.

V kurdeském společenství má žena nižší status, je podřízena muži. Tradiční norma: „žena musí poslouchat, i kdyby se měla trápit, to, že se trápi, není tak důležité, to je podmínkou života u nás“. Úcta k mužům je někdy patrná nejen v tónu hlasu, ale i při rozdílné výchově chlapců a dívek, i v chování dospělých k dětem. Dívky, které již prošly několika lety školní docházky a osvojily si normy a hodnoty většinové společnosti, cítí značné rozdíly. Akulturace má vliv na to, jak dívky reflektují nižší status žen a mladších, i nerovnost jako základ kulturních vzorců. Akulturace mladší generace zapříčiní budoucí mezigenerační konflikty.

4.2.1 Sdělování kulturního kódu

Příklad 1.: Normy chování v zemi původu - dívka popisuje, jak je to u nás: „*Že žena musí poslouchat rodiče a pak svého manžela, jako kdyby neměla svůj vlastní rozum a byla úplně blbá. Jako kdyby se nedokázala rozhodovat sama*“. „*Naše zvyky nezáleží na ostatních muslimech, je to podle toho, odkud ten který muslim je. Žena musí poslouchat a musí s mužem zůstat celý život, i kdyby se měla trápit, i když jí bije, chodí na diskotéky, nenosí domů dětem peníze. Matka říkala, že to je náš zvyk*“. „*Jednou mi matka říkala, že dívka, která neposlouchá, si nezaslouží žít*”.

Příklad 2.: Sdělování kulturního kódu - vyprávění matky o životě v Turecku - dívka vypráví příběh, který slyšela od své matky: „*Když jsme ještě byli v Turecku, pamatuji se, jak u nás ve vesnici seděla jedna mladá dívka u cesty a plakala, řekla jsem to matce a ta ji vzala k nám domů, aby ji utěšila. Plakala proto, že jí nutili, aby si vzala nějakého muže za manžela a ona ho nechtěla. Říkala, že si ho nevezme. Moje matka ji utěšovala, ať se nebojí, že si zvykne. Že to bude dobré. Ale ona plakala dál. Moje matka jí řekla, že si ho vzít musí, když jí to řekli rodiče, že musí poslouchat. Že když bude celý život trpět, tak to nevdá, že tak to u nás chodí*”. Matka vyprávěla dívkám normu, se kterou sama souhlasí. Vypadá to, že na štěstí dívky nezáleží, nebo že štěstím dívky má být něco jiného, než co známe my.

4.2.2 Redefinice genderové role

Dívky se snaží žít v rámci možností jako jejich spolužačky ve škole, k vyjednávání používají svého vztahu s otcem.

Příklad 3.: Matka má podřízené postavení.

Dívka: „*Když je táta s námi, máma je mrtvá. Nic nemůže*“. Dívka to však považuje za výhodu a nereflktuje, že se tak předává její vlastní ponižené postavení. Přitom již sama pro sebe redefinuje obsah generové role.

Dívky jsou ovlivněny společností ČR, prochází akulturačními tlaky a již samy pro sebe nepřijímají nižší status ženy. Respektují však cudnost. Dívky dokonce přestávají chápat důvody. Protože ale jsou jednotlivé segmenty kultury i genderové role vzájemně spojeny, hrozí, že jednou vlastní kulturu odmítnou.

Příklad 4. Dívky nepřijímají nižší status žen a nevidí k němu důvod

Dívka: „*Moje máma měla holčičku, ta ale zemřela a pak jsem se narodila já. U nás ve vesnici byli hrozní lidi. Mámě nadávali, že má jen dcery a kdo je má hlídat, že tolik dcer neuhlídá. Máma mi říkala, že teta od táty, co je teď v Německu, říkala - měli bychom ji zabít. Mě! Nejdřív se má jako nejstarší narodit syn, aby pomohl otci hlídat dcery, aby se nespustily. Potom máma otěhotněla a ta teta na ní hodila kámen, do hlavy, že má pořád jen dcery. Rozumíte, byla těhotná a ona na ní hodila kámen.*

L: *Ví to tatínek?*

Dívka: „*To je hrozné, pak tu holčičku potratila. Ne, neví a máma nám to řekla jen pro nás, a kdybych to řekla tátovi, tak řekne, že to není pravda a pak nás zmlátí. Byla doba, kdy táta mámu bil provazem, klackem. Neměli jsme co jíst. A nikdo od sousedů ve vesnici nám nedal, že jsme holky. Ani teď nás ta teta pořád nemá ráda. Máma nás pořád nemá ráda, já to cítím.*

L: Vysvětluji, co jsem načetla o chování k ženám v kurdských vesnicích a mužské cti namuse.

Dívka: „*Stále ty lidi nechápu. Nerozumím tomu*“ (po dvou letech, nedlouho potom, co matka a dcery spolu řešily domácí násilí na matce).

Příklad 4.: Dynamika akulturace

Dívka: „*Řekla jsem mámě, že když mi to nedovolí, řeknu tetě, jak mluví o tátovi, jak si na něj stěžovala.*

L: „*To nemůžeš, máš držet s ní, vysvětlovala jsem ti, jak to má těžké*“.

Dívka: „*To je fakt, máma nás chránila i proti tetě*“.

L: „*Vidíš, že vás má ráda*“.

Dívka: „*Asi jo*“.

Situace migrace ovlivňuje vztahy v rodině. Dívky s matkou vyjednávají pomocí vydírání. Matku vydírají tím, že jí udělají problémy a využijí k tomu stávající hodnoty nerovnosti a podřízeného postavení matky.

4.3 Podíl dívek na organizaci domácnosti

4.3.1 Organizace domácnosti, výchova sourozenců

Genderová role matky, dcer a otce v původní kultuře se vzájemně doplňuje, a to jak v oblasti cti a ctnosti, tak v nerovnosti, ale také v organizaci domácnosti. Při akulturaci dětí, změně chování, dochází k mezigeneračním konfliktům.

V důsledku migrace se organizace domácnosti stává obtížnější, chybí další rodinní příslušníci, kteří by se v zemi původu přirozeně zapojili do života rodiny, jak je to popsáno v kapitole Žena. Dívkám, které již v zemi původu měly v domácnosti značné povinnosti, je předána celá odpovědnost za pomoc matce. Největší akulturační trhlina tedy vzniká mezi matkou a dcerou. Dcery přebírají tradiční role, ale už díky vztahům s majoritou mají i vlastní preference, jsou biculturní. Uvědomují si, že nemohou obstát, nemohou naplnit dvojí očekávání. Akulturační tlak přináší také jiné možnosti řešení, pobyt dětí v dětském centru i ve škole.

Příklad 1.: Dlouhodobé pozorování, chování dívek - Všechny starší dívky musí pomáhat v domácnosti a hlídat mladší sourozence. V mnohačetných rodinách mají již od deseti, jedenácti let dívky na starosti např. i dvě, nebo tři děti od batolat. V některých rodinách to může být každodenní povinnost potom, co přijdou ze školy. Matka někdy nemůže fyzicky zvládnout péči o domácnost bez dcer. I když je v různých rodinách vyžadována pomoc v různé míře, často podle počtu sourozenců, ve všech rodinách docházelo k tomu, že vznikla hádka, protože dívka si chtěla hrát a místo toho musela jít pomáhat. Když se dítě zraní, nebo zlobí, odpovědnost má starší sestra. Dívky

také musí uklízet. Když starší děti hlídají ty mladší, matka se stará o kojence a vaří. V případě nepřítomnosti matky v podstatě přeberou její práci. Otec pomáhá jen velmi málo. Starší dívky jsou často unavené. Chlapci mají velmi liberální výchovu. Starší sestry nesmí chlapce disciplinovat. V prostředí majority v dětském centru je ale disciplinace chlapců vyžadována.

Pomoc matce v domácnosti, úklid a starost o mladší sourozence je pro dívky v zemi původu pravidlem. Právo na dětství tak, jak je chápáno ve společnosti ČR, není součástí náplně generové role dívky. Na dívky jsou kladeny zároveň nároky české společnosti, tak nároky ze země původu.

Příklad 2.: Vyšší status staršího a sdělování kulturního kódu

Dívka: *„Když přijede teta, tak říká - máte jenom uklízet a starat se o děti, vaše máma nemusí dělat nic. To ale není normální, oni jsou blbí, vždyť holky jsou lidi. Nerozumím tomu, proč jsou takoví“.*

V tomto příkladu je již vidět akulturační trhlina, neochota přijímat normy ze země původu. Ze srovnání norem české společnosti vyplývají otázky po důvodu a smyslu těchto tradičních norem a omezení ze země původu. Dívky by si možná tyto otázky bez situace migrace nekladly.

Příklad 3.: Reprodukce normativního systému a vyjednávání pozic

Dívka: *„Máma na mne žalovala otci, když večer přišel z práce, že se bavím s muži. Řekla mu, že se mu budou všichni smát, když nás nechá. Táta nás pak zbil. Přitom to není pravda, hrála jsem jen vybíjenou se spolužáky.“* *„Máma mě chce takhle donutit, abych jí pomáhala doma a starala se místo ní o děti. Ráno jsem to tátovi řekla, že si máma vymýšlí, potom zbil mámu.“*

Matka je šilená z toho, že dcera manipuluje s otcem, doplácí na to, že dcera přijímá jiné normy, ale využívá stávající normy pro vyjednávání. Matka nemá jinou možnost, než na svou obranu použít ústřední bod kultury – čest.

Otec v tomto příkladu (a pravděpodobně i další muži z komunity) toleruje, přijme novou normu alespoň částečného volného času pro dívku. Dívky si ji osvojily ve škole. Muži normu přijímají, protože se jich nijak nedotýká. Zároveň tím ale definují novou zátěžovou normu pro matku, které se nezeptají na její mínění, což jen dokazuje její nižší status v rodině.

Dívka se snaží alespoň částečně naplnit roli dítěte v českém pojetí, vyhovět českým učitelkám, vychovatelkám i kamarádům, a mění tak kurdskou normu, ale neodvází se změnit a naopak potvrzuje normu „čistoty, panenství“ jejíž překročení by se bolestně dotklo genderové role otce, jeho cti. Dívky chtějí přijmout českou normu chování, která je pro ně výhodná, potvrzují ale normu ctnosti, která je zásadní pro otce. Znevažují roli matky, mění ji a vytvářejí pro ni větší zátěž. Vzniká akulturační trhлина. Dívky také přispívají nevědomě k potvrzení nižšího statusu matky, který se projevuje i tím, že není podstatné, jestli matka více trpí.

Přijímají se pouze normy, které se negativně nedotýkají těch, co mají moc ba i jen symbolickou. Normy a hodnoty, které nejsou v protikladu se základem kultury. Pokud bude přijata v procesu akulturace jiná norma, budou kladeny překážky jejímu uplatňování v takové míře, jaké omezuje život druhých, i méně mocných.

Příklad 4.: Požadavek, aby dívka vychovávala bratra tradičním způsobem v českém kolektivu - citace dívky: „*Když mu dám na zadek, tak to bude žalovat mamince a já dostanu vynadáno, a když někde spadne, někdo si na něj bude stěžovat, dostanu taky vynadáno, nechci se jenom starat o sourozence, já jsem ještě dítě a chci si dělat věci pro sebe a hrát si tady.*” Dívka na sebe nahlíží podle optiky české společnosti jako na dítě a přijímá české normy týkající se dětství. Ty jsou však v rozporu s tradicí rodičů.

Náplní genderové role dívky ze země původu je postarat se o sourozence. K bratrům má být vlídná, chlapce nemá bít. Nemá se bavit s chlapci, má poslouchat. A tak dívka doplňuje genderovou roli matky, která děti rodí, stará se o kojence a vaří.

Dívka se však stará o sourozence v českém prostředí volnočasových aktivit, kde jsou nastavena pravidla českých norem. Má povinnost ho vychovat dle kulturních pravidel velice liberálně, zatímco česká pravidla děti disciplinují. Uhlídat nevychovaného dvouletého, nebo čtyřletého chlapce tak, aby dodržoval základní požadavky a sama si pohrát, je pak neuskutečnitelné. Dívka ví, že vždy dostane vynadáno, buď za to, že disciplinuje bratra, nebo za to, že bratra nedisciplinuje.

Dívky, stejně jako dospělé ženy, se dostávají do situací, kdy jsou na ně kladeny požadavky, které nejsou schopny naplnit. Nikdo se nezabývá tím, jak mají daný úkol splnit a jestli je to vůbec reálné. Případně, zdali žena, či dívka trpí. Dívky a ženy ale za jeho splnění nesou odpovědnost. Ženám se přičítá za vinu, i to, co nemohou ovlivnit, protože za ně rozhodují muži, otec, manžel, nebo bratři. Možná k těmto situacím dochází i v rámci vlastní kultury. Potíže v ČR často nastávají ve chvíli, kdy okolí, vlastní rodina i Češi od ženy, dívky očekávají, krom její kurdské kulturně podmíněné role, ještě naplňování české genderové role.

Dívky se snaží naplnit očekávání Čechů i kurdské rodiny. Ve chvíli, kdy dívka očekávání společnosti ČR přijímá je za své, začíná mít zákonitě problémy. Plnit povinnosti dvou lidí v jednom životě je složité, zvláště když se některé povinnosti navzájem vylučují. Rodiče, kteří neznají místní prostředí, mají navíc i nerealistická očekávání, například od školy a tím i nesplnitelné požadavky na dívky.

4.3.2 Zátěž dětí v azylovém řízení, pomoc rodině

Pro rodiny je nezbytné, aby chlapci i dívky, které umí česky, chodili tlumočit k lékařům na OAMP, k právníkům, k sociálním pracovníkům. Děti tak zameškají více hodin ve škole. Navíc rodiče po dětech požadují např. už ve 13 letech, aby přetlumočily písemnosti od advokáta, právníka, z OAMP a další. Někdy je to dítě, které si všimne závažné informace, např. do kdy je nutné odevzdat určité dokumenty. Rodiče mají nesplnitelná očekávání od základního vzdělání, zvláště když děti ve vzdělání nepodporují. Otec se také zbavuje odpovědnosti za znalost češtiny a z toho vyplývající benefity a přenáší svou odpovědnost na dceru. I zde se rodiče nezabývají otázkou,

jak a jestli může dívka požadavky splnit. Odpovědnost je však na ní. Zástupci organizací majoritní společnosti pomoc dětí přijímají.

Příklad 1.: Dívka, které má plnit povinnou školní docházku, plní roli tlumočnicka právnických textů - citace dívky, 14 let: „*Táta mi vynadal, že jsem to přehlédla špatně, ale já jsem tomu nerozuměla, je tam spousta cizích slov, kterým nerozumím. To se nedá. Máma mi pak vynadala. K čemu chodíš do školy, když to neumíš přečíst, to se tam chodíš jenom bavit s kluky? A já přitom kvůli tlumočení hodně ve škole zameškám*“.

Matka v tomto příkladu připomíná kulturní hodnoty, napadá českou hodnotu vzdělání, školy, která podle ní jen pomáhá k tomu, aby byly překročeny normy chování kurdské společnosti. A možná by bylo lepší, aby dívky do školy chodily méně a více pomáhaly. Dokud bude čest ve staré podobě fungovat, bude docházet k vyjednávání.

4.3.3 Kořeny mezigeneračního konfliktu

Kořenem mezigeneračního konfliktu je strategie ochrany ctnosti dívek, která počítá s podmínkami arabské společnosti.

Domnívám se, že v některých tradičních společnostech, kde se muži žení později až tehdy, kdy mohou uživit ženu, a před manželstvím nejsou dovoleny pohlavní styky, kdy manželky jsou často těhotné a kojí, může být nebezpečí znásilnění opravdu větší, než v zemi, kde jsou dobrovolné intimní známosti před manželstvím pravidlem a to i pro nemajetné muže. Rodiče, kteří milují své dcery, tedy chrání jejich důstojnost způsobem, jakým byli zvyklí, způsobem, který funguje v jejich původní kultuře, v Turecku, Sýrii a dalších zemích. Chovají se tedy jako slušní lidé. Podmínky v ČR jsou ovšem odlišné, rodiče nemají dostatek zkušenosti, aby vytvořili novou bezpečnou strategii, a dívky na to upozorňují.

Příklad 2.: Akulturační trhlina – dívka, 13 let: „*Já bych chtěla být zdravotní sestra, ale rodiče mi říkali, že můžu chodit do práce, teprve až se vdám. Že mě bude hlídat manžel. Říkají, že když dívka nemá manžela, tak má být u rodičů. To já ale*

nechci, je to nesmysl, co když nebudu mít dobrého kluka, se kterým bych chtěla žít. Já se bojím, že tam budou noční směny a budu mít problémy, a že tam budu pracovat s muži. “

Dívka přijala očekávání a hodnoty vzdělání a kariéry a samostatnosti vhodné pro dívku v ČR, sama po vzdělání touží, ale uvědomuje si překážky ve vlastní rodině a nemožnost se vyhnout povinnosti ctnosti. V dalším rozhovoru tedy společně vymýšlíme, jak to udělat, aby ctnost byla zachována a mohla dělat kariéru.

Pokud budou dívky i rodiny definovat ctnost postaru a bude se využívat strategie zachování cti ze země původu, které v prostředí ČR nemusí fungovat tak dobře, bude se v rodinách neustále vyjednávat.

5 Závěr

5.1 Odlišnosti genderové role od české normy a akulturační tlaky

5.1.1 Ctnost

Ženy

Zdá se, že hodnota ctnosti - cudnosti ženy je ústředním bodem kurdské kultury, naproti tomu v ČR je např. hodnota pomoci bližním, krom jiných, důležitější.

Ústředním bodem genderové role ženy je tedy cudnost - ctnost v intimní oblasti, následuje ji poslušnost a mateřství.

Čest ženy a muže je na sobě navzájem závislá a vzájemně se ovlivňuje.

Ctnost ženy v intimní oblasti je spojena s genderovou rolí a ctí muže. Muž má svou čest i sociální status pouze tehdy, když dokáže uhájit cudnost žen v rodině, „ohlídá je“. Pokud to nedokáže a neuchová si svou čest, padne pohana na celou rodinu. Rodinu by to mohlo diskvalifikovat ze sociální hierarchie a vyloučit ze systému solidarity. Podle literatury se muž v tradiční kultuře očistí, když dotyčnou ženu zabije, nebo žena spáchá sebevraždu.

Ženina čest je také závislá na cti mužů v rodině. Ženy si na muže proto nemohou veřejně stěžovat a kritizovat je, aby pohana nepadla i na ně. Při menších problémech proto žena nemůže spoléhat na společenskou kontrolu, ale obrací se na otce a bratry ze své původní rodiny.

Pod vlivem akulturačních tlaků se ženy začínají obávat, že tradiční strategie, uchovávací čest - „*když je žena ctnostá, muž ji neznásilní*“ nebude účinná. Vyvolává to jejich údiv a strach zvláště proto, že se to dotýká i dětí, tradičně předpokládají, že „*když je matka ctnostná, vychovává děti v ctnosti a nikdo její děti neznásilní*“.

Původní přesvědčení, že za znásilnění může vždy žena, protože byla vyzývavá, je v ČR zpochybněno, ale tato pochybnost je pro tyto ženy k neuvěření.

Ženy, které přijaly ctnost - cudnost jako podstatu konceptu sebe sama také tuto hodnotu používají k vyjednání svého sociálního statusu, sociální pozice. Zpochybnění cudnosti znamená zpochybnění sociální pozice. Pokud žena z majority jejich čest z nevědomosti, nebo omylem zpochybní, silně na to reagují.

Ženy Kurdky hodnotí ženy z majoritní společnosti stejně, jak jsou zvyklé hodnotit ostatní ženy v zemi původu - podle toho, jak vyhovují jejich genderovým stereotypům. „Úctyhodnou“ ženu, i když je Češka, respektují. Pokud se rozhodnou k osobnímu rozhovoru, opět používají komunikační strategie ze země původu, navzájem si potvrzují čest.

Některé Kurdky mají předsudky a negativní stereotypy o nemravnosti, požívání alkoholu a kouření Čechů.

Shrnutí akulturace:

Konfrontací s hodnotami majority dochází ke strachu z neschopnosti uplatnit strategie ochrany cti ze země původu. U těchto strategií pak také dochází k promýšlení redefinice ve smyslu vlastní aktivní odpovědnosti. Sama hodnota cudnosti - cti se nezpochybňuje.

Osobním kontaktem se zástupci většinové společnosti dochází k částečnému redefinování stereotypů o Čechách.

Dívky

Přestože dívky dochází do základní školy a působí na ně socializační tlaky, reagují na hodnoty země původu a vytvářejí si koncept sebe sama na základě hodnoty panenství.

Dívky jsou během všedního dne napomínány a je jim připomínána hodnota jejich cudnosti. Socializace ctnosti však také probíhá neverbálně, nebo nepřímo

při hodnocení ostatních žen a nepřímou hrozbou ztráty důstojnosti, nebo pokáráním, v některých případech menšími fyzickými tresty. Je možné, že socializace ctnosti u dívek probíhá i vyprávěním příběhů o padlých ženách a jejich potrestání, stejně jako podle literatury takto probíhá socializace chlapců. Dívky, které již prošly částečnou socializací v ZŠ a dalších institucích a přijaly některé hodnoty přijímací společnosti, tyto příběhy zločinů ze cti děsí a odmítají je.

Shrnutí akulturace:

Akulturation dívek neovlivnila koncept odpovědnosti ženy za znásilnění. Vlivem podmínek migrace se také nezměnily důsledky pro postiženou ženu. Dívky se bály otci nahlásit i jen nevídanou pozornost mužů, aby z toho nebyl problém. Byly si jisté, že by otec velice rázně, až přehnaně zakročil proti danému muži, ale možná i proti nim.

Akulturation nemá vliv na posun nejdůležitější hodnoty - cudnosti žen. U dívek však došlo k posunu v přístupu ke strategii uchování vlastní cti směrem k aktivnímu přístupu ochrany sebe sama, ve smyslu musím se o to postarat, nemohu spoléhat na svou ctnost. Dívky si také v důsledku akulturation přeformulovaly prostory bezpečí, to znamená, že přestaly věřit mužům v situaci, která byla kulturou definována jako bezpečná pro dívčí čest. A dokonce původnímu konceptu přestaly rozumět, nemohly pochopit „jak tomu někdo může věřit“.

5.1.2 Manželství, poslušnost a vyjednávání

Ženy

Ženy byly v tradiční kultuře vychovány k tomu, aby měly k manželovi úctu, poslouchaly ho, byly ctnostné. Sňatek některých žen byl už v zemi původu domluvený, což by bylo ve společnosti ČR omezováním lidských práv. Jediné, co ženy, žijící v těchto manželstvích, mohou v rámci akulturation udělat, je přemýšlet o nich jinak.

Ženy však vždy potvrzují, možná i podle výše uvedené logiky poslušnosti, že jim byl vybrán dobrý muž. Ženy uvádějí, že svobodné rozhodnutí není vždy považováno za ideální, pokud partneři dávají přednost osobním zájmům před tradicí, je

to považováno za nešťastné rozhodnutí, které velmi často povede k budoucím problémům mezi manželi. Většinou však deklarují pro své dcery možnost svobodné volby partnera. Žádná z žen neměla přesnou představu o evropských lidských právech.

Ženy jsou závislé na rozhodnutí mužů. Podle těchto žen je poslušnost manželovi důstojná a úctyhodná a také přirozená, protože když manžel rozhoduje, pak má odpovědnost. Podle tohoto výzkumu ale manžel sice rozhoduje, ale nepromýšlí při tom důsledky pro ženu. Její povinnosti jsou jí delegovány, aniž by o tom rozhodla. V důsledku podmínek migrace ji mohou být delegovány i některé povinnosti generové role ženy v ČR, například gramotnost. Mohou na ni tedy být kladeny nesplnitelné nároky, vyplývající z neslučitelnosti, protichůdnosti rolí. Situace migrace a podmínky v ČR tak prohlubují možné konflikty.

V hodnotách tradiční kultury je zakotveno, že by žena měla důsledky rozhodnutí muže strpět. Muže v chování k ženě omezuje velmi striktní sociální kontrola, ale to pouze za zvláštních podmínek, např. domácí násilí na ženě v pokročilém stupni těhotenství. Je možné, že těhotná žena má vyšší sociální status, než před těhotenstvím.

Pokud žena pro sebe vyjednává podmínky, jsou ji oporou muži z rodiny, kde se narodila, ti také brání její práva a chrání ji. V případě nutnosti poskytnou ženě materiální zázemí, proto žena není absolutně závislá na svém manželovi. Rodiny manželů mohou mít však rozdílnou míru akulturace a tím i značně odlišné názory např. na vztah muže a ženy, a vzniká mezi nimi akulturační trhlina.

Ženino uvažování o případném rozvodu není ovlivněno akulturačními tlaky. Další strategií vyjednávání je forma nátlaku na manžela, např. že odejde a nechá mu děti, což bude pro manžela obtížné, nebo nátlak opřený o ctnost ženy – že si po rozvodu najde jiného muže, což by manželovi z důvodu vlastní cti vadilo.

Ve společnosti ČR jsou ženy vystaveny akulturačním tlakům, životní podmínky v ČR je nutí k neposlušnosti. Aby např. mohly být ošetřeny lékařem, jsou kurdské ženy nuceny použít adaptační strategie, vedoucí k „neposlušnosti“ a akulturaci. Ženy si tak zjednájí podmínky, které potřebují a získávají zkušenost s nezávislostí. Někdy nově

vybudovaná nezávislost žen naráží na stereotypy, předsudky zástupců většinové společnosti, kteří naopak potvrzují závislost těchto žen na mužích. Např. lékař podával informace o zdravotním stavu ženy pouze muži. Důvodem jednání lékařů k porušení práv pacientky byly neověřené stereotypy o muslimech, strach z muslimských mužů, nebo nevyřčené přesvědčení, že je to tak vlastně správně.

Muži s ženami vyjednávají z pozice násilí. Domácí násilí v přijatelné míře není důvodem pro rozvod.

Shrnutí akulturace:

V oblasti poslušnosti, závislosti, nebo naopak vlastní odpovědnosti a nezávislosti se objevují dva tlaky. První akulturační tlak vyplývá z podmínek v ČR a působí pro přizpůsobení, přijetí hodnot a norem ČR, např. samostatnost, odpovědnost za sebe. Druhý tlak proti akulturaci, proti přizpůsobení, vyplývá z předsudků majority a strachu z muslimských mužů. V tomto výzkumu byla tlakem proti akulturaci snaha vyhovět kulturním právům muslimských mužů na úkor práv pacientky.

Dívky

Dívky jsou socializovány v tradiční kultuře tak, aby si osvojily genderovou roli ženy, jejíž součástí je podřízenost, poslušnost, závislost. Dívky jsou napomínány i slovy „*Dívka, která neposlouchá, si nezaslouží žít*“. Mezigenerační předávání kultury matka zabezpečuje vyprávěním o svém životě v zemi původu a hodnotí při tom jednotlivé situace podle kulturního kódu.

Shrnutí akulturace:

Vlivem akulturace dívky nepřijímají nižší status žen a přestávají tradičnímu pojetí rozumět. Pod vlivem akulturačních tlaků si dívky představují svou budoucnost v souladu s genderovou rolí ženy v ČR. Dívky chtějí vzdělání, odbornou práci a jistou míru samostatnosti, možnost vybrat si životního partnera. Ale zároveň vidí velkou obtíž naplnit roli ženy v ČR a při tom splnit i požadavky genderové role ženy, dívky

v tradiční kurdské kultuře. Mimo jiné vidí problém v tom, že musí plnit strategii ochrany cti, pocházející ze zemně původu. Vzniká mezigenerační trhlina.

5.1.3 Mateřství, organizace domácnosti

Ženy - plánování rodičovství

Mateřství je pro ženy normou, na které mimo jiné závisí její sociální postavení. Mít syna je cennější, než mít dceru. Mateřství však ženy nenaplnuje v té míře, do jaké se mu věnují. Většinou ženy považují za normu pět dětí, vyskytly se ženy, které jako normu považovaly dvě, až tři děti.

Ženy chtějí mít více dětí ze tří důvodů:

- více dětí znamená větší počet příslušníků Kurdského národa a tím i jeho posílení,
- pro ženy v Sýrii může platit, že více dětí zabraňuje manželovi přijmout druhou ženu, ta by měla právo na stejný počet dětí, naopak Kurdové z Turecka mají tradičně pouze jednu ženu,
- více dětí je migrační strategie muže k získání legálního pobytu. Tělo ženy je prostřednictvím nuceného těhotenství nástrojem k získání legálního pobytu. Nucené těhotenství je přitom v Evropě považováno za porušování lidských práv.

Důvody, proč některé ženy nevyužívají antikoncepci:

- ne všechny ženy mají aktivní přístup k plánování těhotenství. Ženy si z ekonomického důvodu nemohou dovolit jinou antikoncepci, než kondomy, které jim jsou poskytovány v rámci střediska, nebo antikoncepci, kterou manžel povolí zaplatit. Bezplatná antikoncepce, o které by manžel nemusel vědět, není dostupná ani přes žádnou neziskovou organizaci.
- většinou si ženy také myslí, že antikoncepce je značně nezdravá.

- kvůli, předsudkům lékař neprovedl ženě s mnoha dětmi sterilizaci, přestože o to byl legálně požádán, a přesto, že měla doporučení svého gynekologa a manžela vedle sebe.

Důvody proč chtějí mít ženy méně dětí:

Důvodem, proč chtějí ženy méně dětí a aktivně plánují rodičovství, je to, že v oblasti výchovy dětí považují svou situaci v ČR za horší, než jakou by měly v zemi původu. Chybí jim širší rodina, která by se podílela na výchově dětí - to je jeden z důvodů, kvůli kterým si gramotnější ženy přejí méně dětí a využívají antikoncepci, zároveň ale udávají, že to je záležitostí dohody s manželem.

Ženy výchova

Ženy na své děti během výchovy přenášejí kulturní kód země původu, a s ním i nižší postavení žen. Přestože jsou jako matky konfrontovány s českou normou, a to jak pomocí vyhlášek a nařízení, se kterými jsou seznámeny, tak prostřednictvím zástupců majority, probíhá někdy akulturace jen vnějškově, deklarací požadovaných faktů. Jindy se ženy vymezovaly proti Čechům, poukázáním na rozdílnost norem. Norma výchovy střední vrstvy byla vnímána jako negativní.

Shrnutí akulturace

Když ženy pochopí závažnost určitých fragmentů normy péče o děti, změny v této oblasti své chování natrvalo, dojde k akulturaci.

Proti akulturaci v oblasti odpovědného plánování rodiny působily tři tlaky:

- podmínky azylového řízení, kdy další těhotenství a porod je úspěšnou migrační strategií,
- nedostupnost bezplatné a nenápadné antikoncepce pro ženy,
- předsudky lékaře, strach z muslimů a následné neprovedení sterilizace.

Pro akulturačním tlakem jsou kromě konfrontace s normou v ČR také změněné podmínky života ČR, nepřítomnost širší rodiny, která by pomáhala ženě.

Dívky - Organizace domácnosti, výchova sourozenců

Náplní genderové role dívky je být ctnostná, pomáhat matce a vychovávat sourozence, chlapce nedisciplinovat.

Genderové role matky, dcer, otce a bratrů jsou na sobě vzájemně závislé a to jak v oblasti ctnosti, cti, tak v oblasti nerovnosti a závislosti ve vztazích, tak i v organizaci domácnosti. Vzájemná propojenost, **závislost genderových rolí**, vytváří stabilitu norem chování v rodině. Rodina drží při sobě. Genderové role matky a dcery jsou navzájem propojené a navzájem se doplňují, stejně, jako jsou propojeny role všech ostatních členů rodiny. Matka může naplňovat svou roli pouze, pokud ji bude dodržovat i dcera. Spontánně proto dochází k reprodukci genderové role. Při akulturaci dcery se matka brání poukázáním na ústřední hodnotu kultury - čest.

Pokud dojde k rychlejší akulturaci jednoho, jeho změně hodnot, chování, vytvoří to překážku pro to, aby druhý naplnil svou generovou roli, ale protože je druhý stále zapojen do stávajícího systému, bude za případné nedodržení své role postižen. Vznikne mezigenerační konflikt. Dívčím, které již v zemi původu měly v domácnosti značné povinnosti, je předána celá odpovědnost za pomoc matce. Dcery přebírají tradiční role, ale už díky vztahům s majoritou mají i vlastní preference, jsou biculturní. Některé z dívek přijaly hodnotu vzdělání, kariéry, samostatnosti. Uvědomují si překážky ve vlastní rodině a nemožnost se vyhnout povinnosti ctnosti. Nesmí pracovat s muži. Podle své tradiční kultury, pokud nemá manžela, musí být doma a pomáhat matce, nemá chodit do práce a teprve po sňatku, po domluvě s manželem, může přijmout zaměstnání.

Dívky někdy mají pocit, že nemohou obstát, nebo že naplnit dvojí očekávání bude velmi složité. Např. pomáhat matce a dělat úkoly do školy, nebo podle rodiny bratra nedisciplinovat a podle majoritního prostředí bratra disciplinovat, bavit

se s chlapci a zároveň se nebavit s chlapci, dělat kariéru a začít pracovat až po svatbě. Nosit krátkou sukni a zároveň nosit dlouhou sukni.

Dívky však o sobě mohou začít přemýšlet jinak.

5.2 Shrnutí

Dospělé ženy prošly socializací v různých socioekonomických segmentech původní kultury, jejíž součástí je odlišné chápání práv a postavení žen. Přinášejí si ze země původu hodnoty a normy, a snaží se je použít v odlišném prostředí významů a zvyků, a tak tyto hodnoty ovlivňují jejich život, někdy i navzdory právnímu systému a různým vyhláškám, či nařízením. Motivem přizpůsobení je pro ně osobní vztah k jednotlivým členům majoritní společnosti, ale i od dětí, které usilují o změnu své generové role. Ženy se dostávají do situací, kterým by nebyly vystaveny v zemi původu. Při případných problémech, odsouzení, nepřijetí, se snaží vyhnout nepříjemnostem, přizpůsobit se, někdy alespoň navenek. Je méně pravděpodobné, že internalizují hodnoty přijímající společnosti. Avšak jsou konfrontovány, nebo někdy přímo musí vyhovět požadavkům genderové role jak země původu, tak přijímající země. Díky tomu, že mezi ústřední segmenty genderové role patří kromě ctnosti a mateřství i poslušnost, ženy nevnímají odpovědnost za svůj život, což je normou v ČR. Život žen ovlivňují také instituce, např. i průběh azylového řízení. Nebo předsudky, neznalost, strach a diskriminace ze strany zástupců majoritní společnosti.

V rámci akulturačního procesu dívek dochází ke konfrontaci norem. Dívky byly socializovány v rodině a naučily se genderové roli ženy v zemi původu. Ve změněných podmínkách se snaží vyhovět jak požadavkům vlastní kultury, tak i požadavkům a normám společnosti v ČR. Dívky zažívají to, že nemohou vyplnit požadavky obou rolí najednou, zvláště proto, že obsahují protichůdné hodnoty a normy, nebo nereálná neinformovaná očekávání. Dívky bojují za to, aby mohly přijmout nové normy a jiné měnit. Při vyjednávání o změně role dívky využívají ústřední hodnotu ctnosti. Základní norma ctnosti - čistoty v intimní oblasti tedy zůstává, ale strategie ochrany ctnosti se

mění z pasivního přístupu „stačí být ctnostná“ v aktivní přístup „musím ochránit sama sebe“. Dívky za sebe přijímají vlastní odpovědnost. Pokud se jim podaří zčásti změnit obsah své role, zasahují tím do role dalších členů domácnosti. Pokud je díky akulturaci dívek ohroženo naplňování genderové role člena rodiny, ten se brání, protože po něm je plnění jeho role vyžadováno. Generové role jsou na sobě závislé. Vzniká akulturační trhlina.

6 Použitá literatura

Tištěné zdroje

BOURDIEU, P., PETRUSEK, M. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-718-4775-5.

BRETTEL, C., HOLLIFIELD, J., F. 2008. *Migration Theory: Talking across disciplines*. Routledge, 2008. 296 s. ISBN 978-04-159-5427-3.

ERIKSEN, T., H., JAKOUBEK, M. 2007 *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. 268 s. ISBN 978-807-2549-252.

ERTEM, M., et al. 2008. *The Factors Associated with Adolescent Marriages and Outcomes of Adolescent Pregnancies in Mardin Turkey*. Journal of Comparative Family Studies. 2008, roč. 39, č. 2, s. 229-239.

GOMBÁR, E. 2001. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha: Karolinum, 2001, 215 s. ISBN 80-246-0370-5.

HOFSTEDE, G. 1999. *Kultury a organizace: Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1999. 207 s. ISBN 80-858-9972-8.

IVANOVÁ, K., et al. 2005. *Multikulturní ošetrovatelství 1*. Praha: Grada Publishing, 2005. 248 s. ISBN 80-247-1212-1.

JANSKÁ, E., et al. 2011. *Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice*. 2011, roč. 116, č. 4, s. 482-483

KAUFMANN, J., C. 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 151 s. ISBN 978-807-4190-339.

LAWLESS, R. 1996. *Co je to kultura*. Olomouc, Votobia, 1996. 182 s. ISBN 80-719-8106-0.

- MIRZELER, M., K. 2000. *The Formation of Male Identity and the Roots of Violence against Women: The Case of Kurdish Songs, Stories and Storytellers*. Journal of Muslim Minority Affairs. 2000, roč. 20, č. 2, s. 261-269. DOI: 10.1080/136020000750040895.
- MURPHY, R. F. 1998. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998. 267 s. ISBN 80-858-5053-2.
- NEŠPOROVÁ, O., KUCHAROVÁ, V. 2009. *Rodiny přistěhovalců II*. Praha: VÚPSV, 2009. 87 s. ISBN 978-80-741-6040-0.
- ORTNER, S. 1998. *Má se žena k muži jako příroda ke kultuře*. In OATES-INDRUCHOVÁ, L. *Dívčí válka s ideologií*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 90–114. ISBN 80-85850-67-2.
- PRUDKÝ, L. 2004. *Přináležitost k národu, vztahy k jiným národnostem a k cizincům v České republice*. Praha: Kabinet pro výchovu k demokratickému občanství, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2004, 34 s. ISBN 80-720-4359-5.
- PRUDKÝ, L. 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009. 341 s. ISBN 978-80-200-1751-2.
- RÁKOCZYOVÁ, M., et al. 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 309 s. ISBN 978-80-7419-023-0.
- REDFIELD, R., LINTON, R., HERSKOVITS, M. 1936. *A memorandum on the Study of Acculturation*. American Anthropologist, 1936. 149-152 s. ISBN neuvedeno.
- SOUKUP, V. 2004. *Dějiny antropologie: encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie*. Praha: Karolinum, 2004. 667 s. ISBN 80-246-0337-3.
- SCHEU, H., CH. 2011. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. 322 s. ISBN 978-80-872-8407-0.

TODOROV, T. 2001. *Strach z Barbarů: Kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*. Praha: Paseka, 2001. 237 s. ISBN 80-743-2111-8.

Elektronické zdroje

DARICI, H. 2011. *Politics of privacy: forced migration and the spatial struggle of the Kurdish youth*. In: Journal of Balkan and Near Eastern Studies [online]. Taylor&Francis Online, 2011. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19448953.2011.623869#.U6qSSv1_tqU

DLOUHÁ, M. 2012. *Nová etnografie? „Virtuální etnografická procházka“ jako příklad vedení etnografického výzkumu v době internetu*. In: Západočeská univerzita v Plzni [online]. Antropo Webzin, 2012. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://antropologie.zcu.cz/nova-etnografie-virtualni-etnograficka-prochazka-jako-priklad-vedeni-etnografickeho-vyzkumu-v-dobe-internetu>

EZZEDDINE, P. 2011. *Reflexe genderu v procesu migrace* [online]. International Organization for Migration. 2012. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z http://www.iom.cz/files/Kapitola_11._-Reflexe_genderu_v_procesu_migrace.pdf

HEJNAL, O. 2012. *Antropologův den mezi „klienty represe“: zúčastněné pozorování bezdomovců ve středně velkém městě*. In: Západočeská univerzita v Plzni [online]. Antropo Webzin, 2012. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://antropologie.zcu.cz/antropologuv-den-mezi-klienty-represe-zucastnene-pozorovani-bezdomovcu-ve-stredne-velkem-meste>

HERSKOVITS, M., J. 2012. *Akulturace: proces kulturního přenosu*. In: Antropologie francouzských společenských věd: *Zprostředkování a prostředníci v kultuře* [online]. Cahiers du CEFRES: 2012. 27 – 49 s. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z http://www.cefres.cz/IMG/pdf/herskovits_1997_akulturace.pdf

HOFÍREK, O., KLVAŇOVÁ, R. 2009. *K problematice přístupu žadatelů o azyl na trh práce v České republice*. In: Portál pro kritickou diskuzi o migraci v České republice a

v zemích střední a východní Evropy [online]. 2009. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/k-problematice-pristupu-zadatelu-o-azyl-na-trh-prace-v-ceske-republice>

Koranoislam.cz, 2014. [online]. 2014. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://www.koranoislam.cz>

Kurdove.ecn.cz, 2002. *Statistiky*. In: Kurdové a Kurdistan [online]. 2002. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://kurdove.ecn.cz/statistiky.shtml>

Mvcr.cz, 2009. *Pobyt cizince v azylových zařízeních*. In: Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 2009. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z (<http://www.mvcr.cz/clanek/azyl-pobyt-cizince-v-azylovych-zarizenich.aspx>)

Parabola.cz, 2007. *V kurdštině testuje nova stanice – Newroz*. In: České satelitní centrum [online]. 2007. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://www.parabola.cz/zpravicky/5530/v-kurdstine-testuje-nova-stanice-newroz/>

SZCZEPANIKOV, A. 2004. *Gender a mezinárodní migrace: úvod do problematiky*. In: Portál pro kritickou diskuzi o migraci v České republice a v zemích střední a východní Evropy [online]. 2004. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/gender-a-mezinarodni-migrace-uvod-do-problematiky>

TOPINKA, D. 2012. *Integrační proces muslimů*. In: Ministerstvo vnitra: Odbor azylové a migrační politiky [online]. 2012. [cit. 15. 1. 2012]. Dostupný z http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/integrace_muslimu.pdf

Uk.krg.org, 2011. *About KRG UK Representation*. In: KRG UK Representation London [online]. 2011. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://www.uk.krg.org/pages/page.aspx?lngnr=12&smap=030000&pnr=25>

UNHCR.cz, 2003. *Sexual and Gender – Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons* [online]. 2003. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z <http://www.unhcr.org/3f696bcc4.html>

ZEYNELOĞLU, S., et al. 2011. *Anthropological and demographic dimensions of the Kurdish question: Findings from census and survey data* In: International Journal of Human Sciences. [online]. 2011. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupný z: http://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/1565#.U6qCafl_tqU